

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 176
KOLOVOZ - RUJAN 2022.
AV / ELUL / TIŠRI 5782. / 5783.

TEMA BROJA:
ŽIDOV I ŠAH

SADRŽAJ

- 4 UVODNIK
- 5 DANI ŽIDOVSKJE BAŠTINE
U KARLOVCU
- 6 DAN ŽIDOVSKJE KULTURE
U RIJECI
- 7 DAVID GROSSMAN I “KNJIGA
INTIMNE GRAMATIKE”
- 9 “SJENE NAD HUDSONOM”
I UŽIVANJE U TALENTU
ISAACA BASHEVISA SINGERA
- 11 LEONARDO DA VINCI — JEDAN
OD “NAJKREATIVNIJIH GENIJA
U POVIJESTI ČOVJEČANSTVA”
- 12 NOVODOBNA POVIJEST
EUROPE TONYJA JUDTA:
“POSILIJE RATA: POVIJEST
EUROPE OD 1945. GODINE”
- 15 DROR MIŠANI
NA 10. FESTIVALU
SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI
- 17 ILAN MOR ZAVRŠIO
VELEPOSLANIČKI MANDAT
U HRVATSKOJ
- 18 IZIDOR GROSS I NJEGOVA
STRAST ZA ŠAHOM
- 19 MIROSLAV REINER
I NJEGOVE KARIKATURE
- 20 U ŠAHU JE PARTIJA PROZA,
A PROBLEM POEZIJA!
- 22 ŠAHOVSKI VIRTUOZ
GARI KASPAROV
- 27 BOBBY FISCHER
— NAJKONTROVERZNIJI
ŠAHOVSKI VELEMAJSTOR
- 30 NEVJEROJATNE
SESTRE POLGAR
- 33 ČAROBNAK IZ RIGE
— MIHAIL NEHEMJEVIČ TALJ
- 35 WILHELM STEINITZ
— PRVI SLUŽBENI SVJETSKI
PRVAK KOJI JE ŠAH
PRETVORIO U ZNANOST
- 37 SLUČAJ VAJNSTAJN:
VIŠE OD ŠAHOVSKJE IGRE
- 42 IGRA KRALJEVA
- 44 PARTIJA ŠAHA
KRALJA SALOMONA
- 45 SOBA ZA ŠAH
SIMONA WIESENTHALA
- 46 IZRAELSKI PREDSDJEDNIK
U TRODNEVNOM POSJETU
NJEMAČKOJ
- 47 PEDESET GODINA NAKON
POKOLJA NA OLIMPIJSKIM
IGRAMA POSTIGNUT
DOGOVOR O ODŠTETI
- 48 ODLAZAK KRALJICE
ELIZABETE II. RASTUŽIO
BRITANSKU ŽIDOVSKU
ZAJEDNICU
- 49 MOSTAR IZMIJENIO NAZIVE
ULICA IMENOVANIH
PO USTAŠAMA
- 50 IN MEMORIAM
VLATKA BJEGOVIĆ

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

TENA BUNČIĆ, JAROSLAV PECNIK, MAŠA TAUŠAN, MILIVOJ DRETAR, IVAN SILOBRČIĆ, OGNJEN KRAUS

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

u ovo godišnje doba, kada Židovi s novim nadama dočekuju još jednu novu godinu i kada se sjećaju svojih najmilijih, često razmišljam o tome kako život ide nekim svojim putem, donosi neke lijepe i neke manje lijepe trenutke. Razmišljam i o tome kako u tom našem životu susrećemo i upoznajemo nevjerojatne pojedince i tako postajemo bogatiji. Čak i onda kada tih ljudi više nema pored nas, naš život je obogaćen. Nepovratno. Želim vam da susreće što više onih osoba koje će vas inspirirati i želim vam da budete upisani za dobru godinu — Lešana tova tikatevu.

Jedna od takvih nevjerojatnih i neumornih inspirativnih osoba je Tena Bunčić, žena koja je odlučila (i već uvelike ostvarila) obnoviti život židovske zajednice u Karlovcu. Tena sa svojom fantastičnom energijom i s bezbroj ideja bila je inspiracija i za temu ovog Ha-Kola: Židovi i šah. Tena je povodom rođendana svog rodnog Karlovca odlučila svoje sugrađane podsjetiti na Židove- Karlovčane koji su bili veliki obožavatelji šaha, među njima posebno se ističu Izidor Gross i Miroslav Reiner. A kada je to čuo naš vjerni

suradnik iz Osijeka Jaroslav Pecnik, veliki poznavatelj ove kraljevske igre, tema je bila određena. I nemojte misliti da članci o šahovskim velikanima neće biti zanimljivi onima koji možda ništa ne znaju o šahu. Životi najvećih šahista poput Garija Kasparova, Bobbyja Fischera ili Mihaila Talja toliko su zanimljivi i posebni da će vas sigurno zaokupiti. Uz dobro poznata imena, tu su i priče o možda manje poznatim genijalcima: poput sestara Polgar. I kada pročitate životne priče i šahovske puteve ovih genija, možda dobijete inspiraciju da i sami počnete igrati šah, s kojim su Židovi već dugo povezani.

Kada govorimo o onim ljudima koji nas inspiriraju, ne mogu a ne spomenuti dvije naše članice koje su ovoga ljeta proslavile svoje jubilarne 100. rođendane. To su gospođa Mila Ajzenštajn Stojić i gospođa Ljerka Auferber. Nadam se da ćemo u sljedećem broju predstaviti obje slavljenice kako bi njihovi životi mogli svima nama donijeti novu inspiraciju. Slavljenicama u ime čitave židovske zajednice želim puno, puno sreće. Mazel tov i Biz hundert un tsvantsik!

U ovom broju uz priče o inspirativnim pojedincima, predstavljamo i hrvatske prijevode knjiga izuzetnih autora. Od Davida Grossmana, čudesnog majstora priče i riječi, do neponovljivog Isaaca Bashevisa Singera, čiji nepresušni talent izaziva buru emocija. Tu je i nova biografija još jednog genija — Leonarda da Vinci. Za ljubitelje krimića, predstavljamo i novi roman izraelskog autora Drora Mišanija, koji se po svome talentu s pravom nalazi uz imena ostalih velikih autora.

Podsjetit ćemo se i na najveću tragediju koja se ikada dogodila na Olimpijskim igrama — na ubojstvo izraelskih sportaša u Münchenu 1972. godine.

I na kraju oprostit ćemo se od naše Vlatke Bjegović, koja je također bila jedna od onih osoba koje upoznate, obogate vam život i ne zaboravite ih.

*Do nekog sljedećeg puta
Nataša Barac*

DANI ŽIDOVSKJE BAŠTINE U KARLOVCU

PIŠE: TENA BUNČIĆ

U sklopu ovogodišnjeg tradicionalnog Zvezdanog ljeta, povodom rođendana Grada Karlovca, zasjala je još jedna vrlo bitna karlovačka zvijezda — Magen David, odnosno Davidova zvijezda, koja se odlično uklopila u Grad koji je izgrađen upravo u tom obliku, u obliku šestokrake zvijezde. Udruga za očuvanje židovske baštine i kulture “Židovi u Karlovcu” ove godine je po prvi puta (a nadamo se da će to postati tradicija) organizirala Dane židovske baštine.

Dani židovske baštine u Karlovcu ove su godine bili u znaku šaha. Potaknuti željom da se izuzetno važnom i zaslužnom karlovačkom Židovu Izidoru Grossu oda počast i priznanje, Udruga i njezini partneri organizirali su Memorijalni šahovski turnir “Izidor Gross”.

Ove godine se po prvi puta nakon dugo vremena održala tzv. simultanka i to na povijesnom mjestu, u blizini Velike kavane, danas Papa's bara, gdje je u dva navrata između dva svjetska rata simultanku igrao možda najveći šahovski velemaistor svih vremena dr. Aleksandar Aljehin. Simultanku je 12. srpnja 2022. godine u Karlovcu zaigrala mlada prvakinja Hrvatske i ženski intermajstor Ena Cvitan protiv 20 suparnika, među kojima su bili i veleposlanik Češke Milan Hovorka i gradonačelnik Grada Karlovca Damir Mandić. Prvi potez je simbolično povukla županica Karlovačke županije Martina Furdek Hajdin. Nakon više od dva sata igre, Ena Cvitan je pobijedila na 18 stolova, na jednom je remizirala, a s

veleposlanikom je dogovorila nastavak meča jer su radi daljnjih veleposlanikovih obaveza morali prekinuti meč.

Prije simultanke otvorena je prekrasna izložba karikatura karlovačkog Židova, strastvenog šahista i karikaturista Miroslava Reinerja. Bila je to treća izložba njegovih karikatura u Karlovcu. Prva je bila davne 1934. a druga 2008. godine. Ovogodišnja izložba razlikovala se u tome što su bile izložene većinom karikature vezane uz šah. Prije svega tu je bilo nekoliko karikatura dr. Aleksandra Aljehina, zatim međuratnih vелеmajstora kao što su Milan Vidmar, Savielly Tartakover, dr. Ljudevit Astaloš, Boris Kostić i Efim Bogoljubov. Uz njih postavljena je i karikatura poznatog međuratnog glumca Conrada Veidta, pijanista Arthura Rubinsteina, te trojice poznatih Karlovčana iz onog doba.

Izložbu su prigodnim govorima otvorili veleposlanik Češke Milan Hovorka, županica Karlovačke županije Martina Furdek Hajdin, gradonačelnik Grada Karlovca Damir Mandić, predstavnik Koordinacije židovskih općina u Republici Hrvatskoj Zoran Ferber, glavni tajnik Hrvatskog šahovskog saveza Alojzije Janković, te predsjednica Udruge Židovi u Karlovcu Tena Bunčić. Oni koji su propustili pogledati izložbu moći će ju vidjeti u drugoj polovici rujna u izlozima najmanjeg muzeja u Hrvatskoj, poznatog karlovačkog Paviljona Katzler.

Cijelu manifestaciju izvrsnim i atraktivnim muziciranjem začinio je Zagreb

klezmer trio u sastavu Bruno Philip na klarinetu, Mario Igrec na gitari i Dinko Stipaničev na kontrabasu. Ni kiša koja je koncert “potjerala” pod krov, odnosno u unutrašnjost Velike kavane nije pokvarila dobru atmosferu i kvalitetnu izvedbu koju je Karlovac te večeri, upravo dan uoči svog rođendana, doživio.

S veseljem i nestrpljenjem očekujemo Druge dane židovske baštine koji se planiraju održati u isto vrijeme iduće godine, u sklopu Zvezdanog ljeta povodom rođendana Grada Karlovca. Organizatori najavljuju još bogatiji program koji će malo po malo svoje sugrađane i sve goste upoznavati sa značajem i doprinosom karlovačke židovske zajednice u razvoju svoga grada.

DAN ŽIDOVSKJE KULTURE U RIJECI

PIŠE: F. B.

Dan židovske kulture obilježen je i ove godine prve nedjelje u rujnu u riječkoj sinagogi. Dan židovske kulture u Rijeci se obilježava u sklopu Europskog dana židovske kulture i baštine, a ovogodišnja tema manifestacije, koja se već više od dva desetljeća obilježava diljem Europe, je obnova.

Riječka sinagoga bila je dupkom puna te prve rujanske nedjelje a okupljenima su se obratili predsjednik Židovske općine Rijeka Ranko Špigl, riječki gradonačelnik Marko Filipović, koordinatrica programa Rina Brumini i naš rabin Luciano Moše Prelević.

Predsjednik Židovske općine Rijeka Ranko Špigl istaknuo je da je u posljednjih petnaestak godina Židovska općina u Rijeci obnovila 90 godina staru sinagogu kao i zgradu u kojoj su se nekada nalazile mikve.

“Ulagat ćemo još koju godinu, jer su naša sredstva dosta ograničena. Obnovljena je i mrtvačnica na židovskom groblju koja je bila u funkciji sve do Drugog svjetskog rata. S obzirom da je cijelo to područje spomenik kulture, mrtvačnica će povremeno služiti kao muzejski prostor a moći će se i razgledati”, rekao je Špigl, dodajući kako Židovska općina Rijeka svojim naporima i zalaganjem nastoji očuvati vrijednu kulturnu baštinu židovske zajednice Rijeke.

“Tema ovogodišnje inicijative je obnova, a naša se obnova uglavnom tiče arhitektonske obnove. Odlučili smo se više posvetiti sinagogi, pa je organizirana

DAN ŽIDOVSKJE KULTURE U RIJEČKOJ SINAGOGI

i izložba akvrela koja predstavlja detalje vezane uz židovsku kulturu”, objasnila je koordinatrica programa Rina Brumini.

“Ovo je dan kada su svi pozvani da dođu, da se upoznaju sa židovskom kulturom a jedan od glavnih razloga organiziranja ove manifestacije su približavanje, ljubav i zajedništvo”, rekao je rabin Prelević.

Riječki gradonačelnik istaknuo je dobru suradnju Grada Rijeke i Židovske općine na brojnim projektima, te podsjetio da je Rijeka prva u Hrvatskoj pokrenula projekt postavljanja kamena spoticanja, u spomen na svoje nekadašnje sugrađane kojih više nema jer su stradali u Holokaust. Prvi Stolpersteine u Rijeci su postavljeni 2013. godine.

Uz predstavnike vjerskih zajednica u Rijeci manifestaciji su nazočili i nadbiskup koadjutor Riječke nadbiskupije Mate Uzinić te pastor Baptističke crkve u Rijeci Giorgio Grlj. “Upoznavanje i razbijanje određenih predrasuda koje

možemo imati jedni o drugima kao i međusobno poštovanje i uvažavanje jedni drugih zasigurno je jedini ispravan put kojim zajedno trebamo ići”, istaknuo je Uzinić.

U sklopu manifestacije održano je predavanje prof. Zlatka Krajača “Prošlost i baština riječkih i opatijske sinagoge”, a predstavljen je i doprinos Židovske općine Rijeka u projektu Fiume in Flux – digitalnom vodiču po gradu koji sadrži i dio o povijesnom i kulturnom naslijeđu Židova u Rijeci. Posjetitelji su mogli uživati i u košer vinu kao i slatkim i slanim specijalitetima židovske kuhinje, a u glazbenom djelu programa nastupio je zbor Zajednice Talijana “Fratellanza” koji je izveo pjesme na hebrejskom jeziku, a u glazbenom programu nastupio je i David Danijel.

Europski dan židovske kulture i baštine u Rijeci se obilježava već šestu godinu za redom.

DAVID GROSSMAN I “KNJIGA INTIMNE GRAMATIKE”

PIŠE: NATAŠA BARAC

U vremenu današnje opće globalizacije i u vremenu kada je gotovo svima u svakom trenutku gotovo sve dostupno, svatko može biti pisac, ako biti pisac znači napisati i objaviti neko djelo, neke misli, neku knjigu. Internet je pun savjeta kako izdati knjigu — ako imate dovoljno novaca, možete nešto napisati i to objaviti. Ako nemate dovoljno novaca, možete se odlučiti za jeftiniju varijantu u kojoj ćete knjigu objaviti samo u elektronskom obliku. I tako, za čas postajete pisac (možda bez čitatelja, ali to i nije najvažnije, zar ne?). Je li to stvarno dovoljno ili današnji trenutak stvara i omogućava tu iluziju da svatko od nas može biti netko drugi, može biti što god mu padne na pamet? Pa čak i pisac. Što je onda to nešto što stvara razliku između “pisaca” i pisaca? Pravi pisac je onaj kojem vjerujemo. Onaj čije likove vidimo pred sobom, čije živote promatramo kao da su stvarni.

David Grossman jedan je od tih pisaca. Njegovi likovi su stvarni, oni žive svoje živote, oni žive naše živote, mi živimo njihove živote a oni postaju dio naše i svoje stvarnosti. Tu čaroliju koju predstavlja prava književnost, još jednom donosi David Grossman u svom čudesnom romanu “Knjiga intimne gramatike” (izdavač Fraktura, prijevod s hebrejskog jezika Andrea Weiss Sadeh). Likovi ovog romana tako su posebni i tako obični u svojim životima da ih čitatelj neće moći zaboraviti.

Radnja se događa u šezdesetim godinama prošloga stoljeća u Izraelu. Mjesto

DAVID GROSSMAN

radnje je jedna obična siromašna radnička četvrt u Jeruzalemu, gdje ljudi žive, samo naizgled, običnim životima i pokušavaju zaboraviti prošlost koja u sebi nosi duhove Holokausta i pokušavaju uživati u svakodnevnim zanimacijama. Susjedi se susreću, daju naslutiti drugima samo djeliće svojih života i svojih sudbina, koje su sve samo ne jednostavne i obične. Među njima je i obitelj Klajnfeld: mama Hinda, tata Moše, baka Lili, kćerka Johi i glavni lik romana sin Aron. Grossman s neobičnom toplinom donosi priču o jednom odrastanju: pratimo Aronove misli, probleme i nedoumice dok on polako i teško prelazi iz dječjeg svijeta u svijet odraslih. A taj put za dvanaestogodišnjeg dječaka nije lak, on će se morati suočiti sa svim zamkama odrastanja, sa svojom (ali i tuđom) seksualnošću i željama, s promjenama koje ne dolaze uvijek

dovoljno brzo a kada se odjednom ipak dogode, ne dolaze s uputama i dječaka ostavljaju s neodgovorenim pitanjima. U jednom od najtežih razdoblja svakog života — odrastanju — Aron će morati ispitati odnose sa samim sobom, sa svojom sestrom i ostalim članovima obitelji, sa svojim prijateljima, s prvom ljubavi. I sve to dok život pred Izrael, obitelj Klajnfeld i sve ostale junake ne donese još jedan izazov: Šestodnevni rat. Aronove misli, pitanja i osjećaje, Grossman čitatelju predstavlja u obliku dugih unutrašnjih monologa koje dječak vodi i koji na najbolji mogući način predstavljaju svu težinu odrastanja jednog dječaka. U jednom od tih monologa, dok razmišlja o protoku vremena, Aron sam sebi obećaje da će jednom kada bude odrastao: “(...) sjetit će se ovog dječaka koji je on sada, urezat će ga duboko u pamćenje, jer možda ima

stvari koje kad odrasteš nestanu iz sjećanja, teško je točno odrediti koje stvari, ali sigurno postoji nešto što odrasli čine pomalo nalik jedni na druge, naravno, ne po licu, ni po naravi, nego po tome što postoji u svima njima, po tome čemu svi oni pripadaju, čak se i pokoravaju tome, i kad Aron bude takav, velik kao i oni, samom će sebi šapnuti barem jednom dnevno, I am jump-ing, I am fly-ing, I am happen-ing; i tako će samog sebe podsjetiti da je on također Aron sasvim osobno, ispod svih tih općenitih stvari”.

Iako je nezaboravni Aron glavni lik ovog romana, ostali likovi nisu ništa manje emotivni i kompleksni: od susjede Edne Blum, do prve Aronove ljubavi Jaeli i njegovih prijatelja Gideona i Cahija. Tu su i vrlo posebni ženski likovi: majka Hinda i baka Lili, jake žene koje sudbina nije štedjela. Hinda, žena koja je samo na prvi pogled kruta i kojoj je najvažnije da sve, a posebno njezina obitelj, bude pod kontrolom, ovako razmišlja o ljubavi: “...jer što je to ljubav, rekla je Johi u svojoj jedinoj ispovijesti, one noći kada je tata zadobio opekline, to je samo trenutak ili dva u životu, a sve ostalo je obostrano strpljenje za ludilo onog drugog”. David Grossman ovim je romanom još jednom dokazao svoj nevjerojatan talent zbog kojeg ga književni kritičari već odavno uspoređuju s najvećim svjetskim književnicima.

David Grossman je rođen u Jeruzalemu 1954. godine i autor je mnogobrojnih beletrističkih i publicističkih djela te knjiga za djecu, prevedenih na 36 jezika. Za svoj je rad dobio brojne izraelske i međunarodne nagrade, među ostalima 2017. nagradu Man Booker za roman “Ušao konj u bar” te 2018. nagradu Države Izrael za književno stvaralaštvo. David Grossman je i istaknuti mirovni aktivist a često se pojavljuje i u novinama.

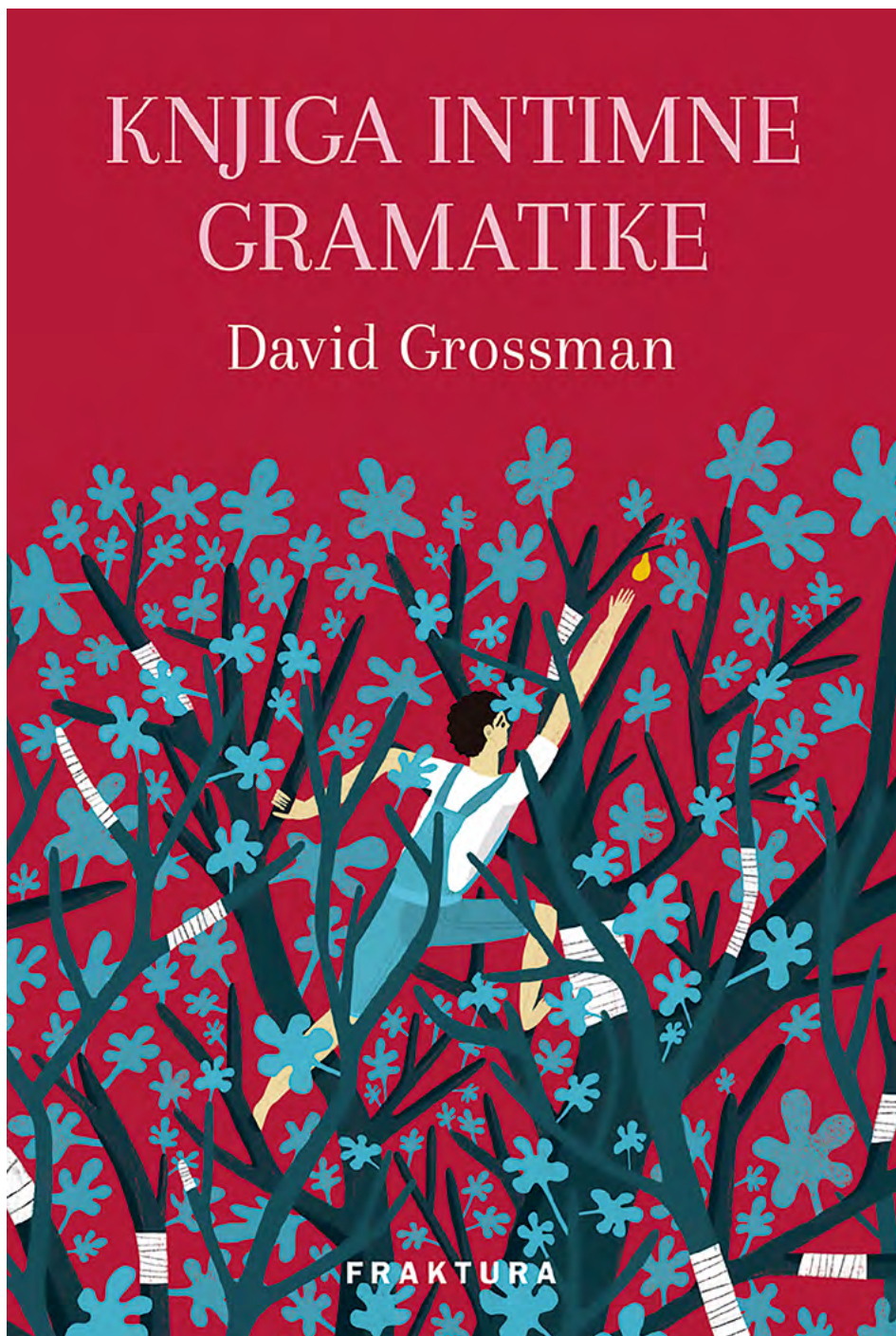
I kada sam okrenula posljednju stranicu romana, pomislila sam: “Što se dalje

dogodilo?” Hoće li, poput popularnih televizijskih serija, ovaj roman imati “novu sezonu”? Ali David Grossman zna da će likovi “Knjige intimne gramatike” živjeti dalje u nama. Svatko od nas za njih će pronaći neke druge i različite puteve sud-

bine u novim sezonama koje donosi život. I tako treba i biti. U pravoj književnosti i kod pravih pisaca. Bilo bi dobro kada bismo se, baš kao i Aron, podsjetili da ispod svih tih općenitih stvari postojimo mi, onakvi kakvi smo bili kao djeca.

KNJIGA INTIMNE GRAMATIKE

David Grossman

“SJENE NAD HUDSONOM” I UŽIVANJE U TALENTU ISAACA BASHEVISA SINGERA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Kada sam otvorila prve stranice romana “Sjene nad Hudsonom” (izdavač v.B.Z., prijevod s engleskog Tomislav Kuzmanović) osjetila sam veliku zahvalnost zbog mogućnosti da nakon dugo vremena uživam u talentu Isaaca Bashevisa Singera. Pomalo sam zaboravila kako ovaj veliki književnik može čitatelja uvući u svijet koji Židovi osjećaju negdje duboko u sebi, u neki “naš” svijet i u živote likove koji su nam tako bliski, koji nas podsjećaju na neke ljude koje poznamo ili koje smo poznavali.

Roman “Sjene nad Hudson” Singer je 1950-ih objavljivao na jidišu u nastavcima u časopisu “The Forward” pod nazivom “Shotns baym Hodson”. Kasnije su “Sjene nad Hudsonom” prevedene na engleski i objavljene posthumno u obliku romana 1998. godine, a odmah nakon objavljivanja roman je dobio jednoglasne pohvale književnih kritičara i čitatelja. Zanimljivo je da je Singer u časopisu “The Forward” u nastavcima objavljivao i druge svoje romane, a prvi roman koji je na taj način objavljivani bili su “Moskatovi”. U jednom je trenutku urednik odlučio prekinuti objavljivanje novih nastavaka, ali je na

ISAAC BASHEVIS SINGER

zahtjev razočaranih čitatelja popustio i pozvao Singera da nastavi s pisanjem i slanjem novih nastavaka.

U romanu “Sjene nad Hudsonom”, Singer traga za nevjerovatno ispremiješanim

sudbinama preživjelih žrtava Holokausta a čitatelja će voditi od njujorškog Upper West Sidea pa sve do Miamijskog, omiljenog mjesta na kojem američki Židovi vole provoditi svoje umirovljeničke dane.

Singer je još jednom stvorio nevjerojatne likove koji traže odgovore na najveće životne dileme, izazove i ironije.

U ovom impresivnom romanu čija se radnja odvija 1947. godine u New Yorku pratimo živote pripadnika male zajednice Židova koji su u SAD došli iz Poljske i koji su preživjeli strahote Holokausta. Za razliku od većine drugih Singerovih likova, glavni akteri romana "Sjene nad Hudsonom" su dobrostojeći, žive u lijepim stanovima u New Yorku, te vode lagodne živote. Singer na više od 700 stranica predstavlja čitavu plejadu likova, od kojih bi se njih nekoliko moglo smatrati glavnim likovima, dok istovremeno upoznajemo i veliki broj manje važnih likova iz "stare zemlje", koji su se svi u godinama nakon Drugog svjetskog rata skrasili u New Yorku. Svi su oni prošli traume i nose sa sobom boli iz Holokausta (a jedan je kritičar primijetio da se sama riječ "Holokaust" uopće ne spominje u romanu). Likovi vode beskrajno duge razgovore, ali Singer pri tome ne upada u zamku da radnja romana zbog toga postane spora.

U središtu romana je lik koji okuplja sve druge likove: Boris "Borukh" Makaver, bogati poslovni čovjek, posvećen vjeri. Tu je i njegova kćerka Anna, nesretna u svom drugom braku. Singer, veliki majstor riječi i priča, na scenu dovodi i Hertza Greina, Anninog ljubavnika, koji je nakon dolaska u New York prvo proučavao Toru a zatim je krenuo u karijeru kao konzultant u investicijskoj tvrtki. On poznaje obitelj Makaver još iz Varšave, gdje je podučavao Annu, koja je dvadeset godina mlađa od njega. U novoj zemlji bit će suočen s velikom dilemom: može li zbog emocija prema Anni napustiti svoju suprugu Leu i dugogodišnju ljubavnicu Esther? Annina i Greinova ljubavna priča i njihove odluke pokrenut će niz događaja koji će unijeti nemir i razdor u malu zajednicu izbjeglica iz Poljske.

Jedan od nesumnjivo najvećih književnika današnjice Isaac Bashevis Singer rođen je 1902. godine u židovskoj obitelji u selu u blizini Varšave. Vjera i tradicija bili su važni dijelovi njegove obitelji — otac mu je bio hasidski rabin, djed s majčine strane bio je rabin iz Bilgoraja, gdje će Isaac provesti dio djetinjstva s majkom i mlađim bratom. U Bilgoraju se školovao i pripremao za poziv rabina, ali to školovanje nije završio. Singer je kasnije isticao da je upravo u Bilgoraju pronašao duhovnu hranu koja ga je hranila do kraja života. Nakon završenog školovanja podučavao je hebrejski, te pisao na novine i prevodio romane. Svoje prvo prozno djelo "U starosti" objavio je pod pseudonimom, a drugu priču "Svijeće" objavio je pod imenom svoje majke. I ova prva djela, kao i sve ostale romane i djela, napisao je na jidišu, iako je odlično govorio i hebrejski i poljski i engleski jezik.

Godine 1935. seli u SAD gdje doživljava svoju punu afirmaciju. U New Yorku

je počeo raditi kao novinar i kolumnist časopisa "The Forward" koji je izlazio na jidišu. Singer sredinom pedesetih počinje objavljivati svoje priče i u najvažnijim američkim književnim časopisima te tako s vremenom postaje sve popularniji i izvan židovskog svijeta. Singer objavljuje veliku obiteljsku kroniku, roman "Moskatovi", koji je tiskan na engleskom jeziku 1950. godine. Sljedeći roman "Dvorac" tiskan je 1967. godine, a roman "Imanje", koji prikazuje raspadanje pojedinih obitelji, 1969. godine. Roman "Neprijatelji, priča o ljubavi", napisan 1972. godine, nalik je pričama koje se događaju u New Yorku i to je jedna od najljepših ljubavnih priča napisanih u posljednjih nekoliko desetljeća.

Godine 1978. Singer dobiva Nobelovu nagradu za književnost što je bio još jedno priznanje nevjerojatnom talentu ovog književnika koji je odlučio pisati na svom materinjem jeziku jidišu, te tako afirmirao jezik koji je polako nestajao i postao najznačajniji pisac na jidišu. Singer je uvijek blisko surađivao sa svojim prevoditeljima na engleski i autorizirao je svako englesko izdanje, pa tako prva izdanja njegovih knjiga na engleskom imaju status drugog originala.

Singerov golem rad, nekoliko velikih romana, bezbroj priča koje su sabrane u nekoliko zbirki, nekoliko kazališnih komada, mnoštvo memoarskih zapisa, pripovjedaka za djecu, ostat će trajnom baštinom književnosti na jidišu.

Isaac Bashevis Singer preminuo je 24. srpnja 1991. godine, ali njegova djela — baš kao u već ocrtanoj frazi — stvarno žive i nakon njegove smrti.

LEONARDO DA VINCI — JEDAN OD “NAJKREATIVNIJIH GENIJA U POVIJESTI ČOVJEČANSTVA”

PIŠE: NATAŠA BARAC

U svakom broju Ha-Kola čitateljima predstavljamo hrvatske prijevode knjiga koje se bave židovskim temama ili knjiga čiji su autori Židovi. Ime autora Waltera Isaacsona stoga je već poznato našim knjižoljupcima jer smo prije nekoliko brojeva predstavili njegovu biografiju Alberta Einsteina. Waltera Isaacsona ponovno predstavljamo, ovoga puta s novoobjavljenom biografijom velikog Leonarda da Vincija (izdavač Školska knjiga, prijevod s engleskog jezika Dragana Grozdanić).

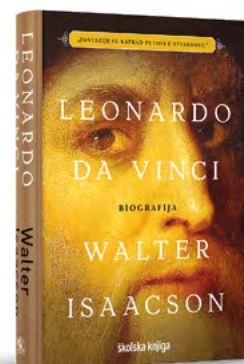
Biografija o Leonardu da Vinciju preddivno je izdanje koje pomalo podsjeća i na mini-monografiju s reprintima da Vincijevih radova. Možda zbog nevjerojatnih talenta velikog Leonarda, ova biografija nije uobičajena i čita se poput romana a svi oni koji misle da poznaju rad Leonarda da Vincija bit će iznenađeni kada otkriju potpuno nove detalje iz života i rada velikog umjetnika. Kao što je u predgovoru napisao David McCullough: “Na temelju tisuća stranica Leonardovih nevjerojatnih bilježnica i novih otkrića o njegovu životu i radu, Walter Isaacson ispreda priču koja Leonardovu umjetnost povezuju sa znanošću”. Na gotovo šest stotina stranica, podijeljenih u više od trideset poglavlja, Isaacson svojim čitateljima predstavlja

fascinantnu priču o Leonardu da Vinciju, o svijetu u kojem je živio, o tome kako je stvarao svoja djela ali i priču o privatnom životu velikog umjetnika, s vjerojatno široj javnosti nepoznatim pojedinostima. Čitatelj će tako saznati da je Leonardo, zbog svoje ljubavi prema životinjama, bio vegetarijanac što nije bilo uobičajeno u ono doba. Leonardo ne samo da nije jeo meso, on “se radije odijevao u platno nego na sebi imao nešto od mrtve životinje”. Leonardo koji je stvorio dvije možda najpoznatije slike u povijesti (Posljednju večeru i Mona Lisu) bio je genij koji je imao vrlo raznolike interese. Isaacson smatra da je Leonardo zahvaljujući svojoj sposobnosti da kombinira znanost i umjetnost bio “najkreativniji genij u povijesti čovječanstva” te stoga na kraju knjige u “Zaključku” čitateljima donosi kratak popis onoga što bismo svi morali naučiti od Leonarda poput savjeta da “vidimo nevidljivo”, “izbjegavamo ukopanost u rovove” i da se “preпустimo maštanju”. I možda najvažniji savjet: “Budite otvoreni za tajnovito”.

Walter Seff Isaacson rođen je 20. svibnja 1952. u židovskoj obitelji u New Orleansu. Njegova majka Betty Lee bavila se nekretninama a otac Irwin bio je “židovski humanist i inženjer”. Isaacson je na poznatom američkom sveučilištu Harvard diplomirao povijest i književnost, a kasnije je studirao i fizioloziju, politiku i ekonomiju. Isaacson je danas priznati američki autor,

novinar i profesor, bio je glavni izvršni direktor Instituta Aspen, predsjednik televizijske mreže CNN te izvršni urednik časopisa “Time”. U svom književnom radu posvetio se pisanju biografija te je tako do sada objavio, između ostaloga, biografije Alberta Einsteina, Benjamina Franklina, Steva Jobsa i drugih. Poduzetnik Elon Musk prije godinu dana je objavio da Isaacson piše njegovu biografiju.

Biografija Leonarda da Vincija objavljena je u listopadu 2017. a nakon što su kritičari i čitatelji s velikim oduševljenjem prihvatili ovo djelo filmski studio Paramount Pictures otkupio je od Isaacsona prava da biografiju prenese na filmska platna. Prema dosada objavljenim pojedinostima, u filmu bi trebao glumiti Leonardo diCaprio. Za sada nije poznato kada će film biti snimljen, ali dok čeka te filmsku verziju obavezno pročitajte Isaacsonovu biografiju o jedinstvenom Leonardu da Vinciju.

NOVODOBNA POVIJEST EUROPE TONYJA JUDTA: “POSILIJE RATA: POVIJEST EUROPE OD 1945. GODINE”

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Ugledni zagrebački nakladnik VBZ objavljivanjem dvotomne, monumentalne historiografske studije (na gotovo tisuću stranica teksta), Tonyja Judta “Poslije rata: povijest Europe od 1945. godine” (u prijevodu s engleskog Petra Vujačića) napravio je pravi izdavački poduhvat, jer kako tvrdi Mark Le Vine, profesor povijesti sa sveučilišta Irvine u Kaliforniji: Judt je bogatstvom ideja i dubokim kritičkim uvidom, koristeći se nepreglednim mnoštvom knjiga i izvora, ali i enciklopedijskim znanjem kojim raspolaže, elaborirao i artikulirao čitavu lepezu društveno relevantnih, bitnih pitanja i na njih originalno odgovorio i na taj način sustavno preispitao našu novodobnu civilizaciju, stvorivši djelo o europskoj povijesti koje nedvojbeno već danas inspirativno utječe na veliki dio nove generacije znanstvenika, ali i društvenih aktivista diljem svijeta. Judtova studija ne raspolaže samo obiljem činjenica i njihovom interpretacijom, već je i

TONY JUDT

svojevrni, praktički, instruktivni vodič kroz novodobnu povijest Europe: kako odgovoriti na izazove našeg vremena, kako potražiti modele i moduse međusobne snošljivosti u podijeljenom svijetu, odnosno kako na političkoj razini sklopiti neku vrstu novog društvenog dogovora na korist svih, kako onih koji (pro)vode politiku za koju su dobili (ili bi barem tako trebalo biti) demokratski legitimitet i naravno onih, dakle svih nas, tzv. običnih građana koji smo im

taj legitimitet povjerali. Jer, ne zaboravimo, Judt nije samo bio znanstvenik od formata, već i tzv. javni, angažirani intelektualac koji se godinama, brojnim medijskim istupima, oštrim polemikama, predavanjima borio za svoja “lijeva” uvjerenja vjerujući da je ideja socijaldemokracije put i način da se ovaj svijet učini boljim i pravednijim.

Timothy Garton Ash je to možda najjasnije i najjednostavnije iskazao u nekrologu (New York Review of Books) povodom

njegove smrti: “Judt se svojim radom i silnom energijom svrstao u sam vrh politički angažiranih, ali i kritički neovisnih intelektualaca koji su oblikovali svijest i savjest naše epohe”.

Tony Judt rođen je 2. siječnja 1948. godine u Londonu u obitelji sekularnih Židova; s očeve strane podrijetlom iz Poljske, iz koje su emigrirali u Belgiju, a potom u Veliku Britaniju, a s majčine strane obitelj je vukla rusko-rumunjske korijene. Kao dječak Tony je s ocem i njegovom rodbinom govorio francuski, ali se u kući ipak pretežito razgovaralo na engleskom. Po završetku srednje škole upisao je studij povijesti na King's Collegeu u Cambridgeu, a po svršetku studija proveo je godinu dana u Parizu na Ecole Normale Supérieure usavršavajući se za proučavanje novodobne francuske socijalne i kulturne povijesti, iako je kasnije žestoko kritizirao sam pojam kulturalnosti, hipostaziran na neku vrstu samodostatnosti i ekskluziviteta. Nakon doktorata na matičnom fakultetu, disertaciju je preveo na francuski i objavio (1976.) kao knjigu naslovljenu “La reconstruction du parti socialiste: 1921 – 1926.” Drugu knjigu, studiju o počecima moderne francuske ljevice, “Socialisme in Provence: 1871 – 1914.” objavio je 1979. i danas je mnogi smatraju kapitalnim doprinosom za poimanje ove problematike, jer je nastala kao rezultat ozbiljnog, sustavnog rada na ogromnom arhivskom materijalu i izvoricima. Do 1978. predavao je na King's Collegeu modernu francusku povijest, a potom je jedno vrijeme proveo na sveučilištu Berkeley u Kaliforniji; 1980. se vratio na Oxford, da bi 1987. definitivno preselio u SAD, gdje je počeo predavati na sveučilištu u New Yorku. Tijekom 80-ih i početkom 90-ih godina minolog stoljeća uglavnom se bavio Francuzima; knjigu (“Marxism and the French Left”) studija o radu i politici u Francuskoj od

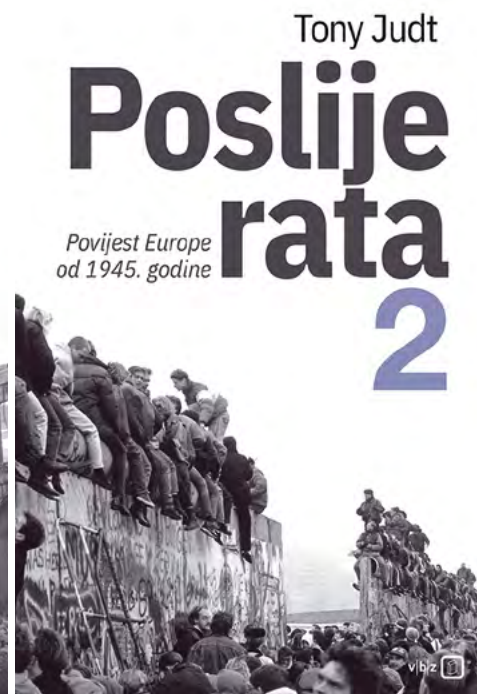
1830. do 1981. objavio je 1990. godine; dok je djelo “Past Imperfect: French Intellectuals, 1944. – 1956.” publicirao 1992. godine a u kojem je kritizirao francuske intelektualce, poput Jean-Paul Sartrea prigovarajući im “dragovoljnu moralnu amneziju”, naklonost, pa i odanost staljinizmu; kritizirao je Sovjetski Savez i njegovu imperijalnu i licemjernu politiku u Srednjoj i Istočnoj Europi. I kasnije je polemički pisao o tim temama, kao i o europskim integracijama; tako su nastali eseji o Europi, naslovljeni “A Grand Illusion?” (1996.) i “The Burden of Responsibility: Blum, Camus, Aron and the French Twentieth Century” (1998.). Od 1995. se uključio u diskusije koje su se vodile u Francuskoj nakon što je tadašnji predsjednik Jacques Chirac “priznao” odgovornost francuske kolaboracionističke države (Vichy) u suradnji s nacistima i zločine nad Židovima i antifašistima koji su se do tada uglavnom ignorirali i(li) svodili na zlodjelo “nekolicine senilnih fašista”. U mladosti oduševljen cionizmom odlučio je preseliti u Izrael; tijekom 1966. boravio je u kibucu Machanam, a kada je iduće godine izbio tzv. Šestodnevni rat između Izraela i Egipta, kao dragovoljac se prijavio u vojsku gdje je služio kao prevoditelj (dobro je vladao hebrejskim jezikom) i vozač. Ali, svršetkom rata njegovo cionističko oduševljenje je splasnulo i on se ponovno “vratio” idejama marksističke ljevice, koje je i sam, posebice, ubrzo nakon sovjetske vojne intervencije u Čehoslovačkoj, počeo kritizirati, sve se više priklanjajući socijaldemokraciji kojoj je ostao odan do kraja života (nakon teške bolesti preminuo je od amiotrofične lateralne skleroze, 6. kolovoza 2010. u New Yorku). Počeo se i na drukčiji način “nositi” sa svojim židovstvom uvelike različit od većine njegovih sunarodnjaka u dijaspori; ponosan na svoje etničko i kulturološko

nasljeđe, nikako nije mogao prihvatiti i podržati politiku izraelske države prema palestinskom pitanju; zalagao se za pravo i mogućnost svih Židova i Palestinaca da ravnopravno žive na cijelom teritoriju Izraela. U New Yorku, Judt je uz profesuru na sveučilištu uspješno vodio i Remarqueov institut (financirala ga je poznata glumica Paulette Goddard, udovica slavnog pisca) koji je postao istaknuto mjesto gdje se ozbiljno i sustavno istraživala novodobna europska povijest, rat, totalitarizmi, emigracije, disidenti i disidentski pokreti, odnosno gdje se zagovarao dijalog SAD i SSSR-a. Još sredinom 60-ih godina prošlog stoljeća Judt se intenzivno počeo baviti sa Srednjom i Istočnom Europom; Praško proljeće 1968. godine i kasnija sovjetska vojna intervencija u Čehoslovačkoj (u kolovozu iste godine), tj. poraz Dubčekove politike “socijalizma s ljudskim licem” bili su događaji koji su suštinski obilježili njegovu biografiju, i nakon toga,

po osobnom priznanju shvatio koliko malo poznaje bogatu povijest zemalja Srednje i Istočne Europe i stoga je odlučio naučiti češki jezik kako bi mogao izravno komunicirati s brojnim češkim i slovačkim disidentima, kao i ostalim s područja pod sovjetskom kontrolom, ali i kako bi mogao konzumirati bogatu literaturu, posebice disidentsku i egzilnu koja je pisala i govorila o temama koje su u službenoj historiografiji unutar sovjetskog imperija bile zabranjene, tabu teme. Ta mu je spoznaja otvorila posvećena jedan novi svijet, duhom i kulturom bogat i specifičan.

“Poslije rata; povijest Europe od 1945. godine” nesumnjivo je impresivna historiografska sinteza kojom se Judt trajno ubilježio u velikane povijesne znanosti; brojne kolege poput Iana Kershawea, Keith Lowea, itd., ovo djelo svrstavaju među ono najbolje što je u novodobnoj historiografiji napisano. Uostalom, knjiga je bila nominirana za Pulitzerovu nagradu, a Toronto Star ju je 2009. svrstao među deset knjiga desetljeća. Na suštinsko pitanje: zašto se prihvatio pisanja jedne tako zahtjevne povijesne sinteze, pokušao je odgovoriti u uvodu svoje knjige: “Ova knjiga govori o povijesti Europe nakon Drugog svjetskog rata i stoga počinje 1945. “nultim satom”, ili kako ga nazivaju Nijemci “Stunde Null”. No, poput svega što se dogodilo u 20. stoljeću i njezina priča leži pod sjenom tridesetogodišnjeg rata koje je započeo 1914. kada je europski kontinent započeo svoj pad u katastrofu... Zajednički ishod tih udara bio je uništenje civilizacije... Razumljivo je iskušenje da se priča o neočekivanom europskom oporavku nakon 1945., kada se Europa poput feniksa podigla iz pepela... poput mnogih mitova i u toj se prilično dražesnoj europskoj povijesti skriva zrno isitne. Ipak, izostavlja se veliki dio. Istočna se Europa od austrij-

ske granice do Urala, od Tallinna do Tirane ne uklapa u to... A, povijest dvije polovice poslijeratne Europe nemoguće je ispričati odvojenu jednu od druge... Poslijeratna povijest Europe historija je zasjenjena šutnjom; europski je kontinent nekoć bio složena međusobno isprepletena tapiserija pomiješanih jezika, religija, društava i nacija. Mnogi njezini gradovi, osobito oni manji, na raskrižjima starih i novih imperijalnih granica, kakvi su Trst, Sarajevo, Solun, Černovice, Odesa ili Vilnius bili su istinska multikulturalna društva *avant le mot* u kojima su katolici, pravoslavci, muslimani, Židovi i drugi živjeli u obiteljskim vezama. Ali, nikako ne bismo trebali idealizirati takvu staru Europu... jer su je povremeno potresale bune, pokolji i pogromi, no takva je bila stvarnost koja živi i dalje u živom sjećanju. Ta i takva se Europa između 1914. i 1945. pretvorila u prah... Zahvaljujući ratu,

okupaciji, prilagođavanjima granica, progonima i genocidu, sada su gotovo svi živjeli u svojim državama, među vlastitim narodima. Europljani su, gotovo 40 godina nakon Drugog svjetskog rata u obje europske polovice živjeli u hermetički zatvorenim nacionalnim enklavama. Ali, nakon 1980., a osobiti nakon raspada Sovjetskog Saveza i proširenja Europske unije, Europa se sučeljava s multikulturalnom budućnošću... Europa se ne okreće vlastitoj i mučnoj ratnoj prošlosti, upravo suprotno, okreće joj leđa”. A, ova se knjiga upravo trudi to i pokazati, bez ogleđa na sjene Drugog svjetskog rata i Hladnog rata koji još uvijek pritišću poslijeratnu Europu. Za budućnost Europe nije više nužna šutnja o nedavnoj prošlosti i kako kaže Judt: “Možda nam se to i ne sviđa, možda to i neće svršiti dobro”, ali drugog puta nam nema.

DROR MIŠANI NA 10. FESTIVALU SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Deseti Festival svjetske književnosti održan je od 4. do 9. rujna ove godine u Domu HDLU-a na Trgu žrtava fašizma i u Knjižari Fraktura, u trenutku kada su se svi veliki književni festivali nakon dvije godine otvorili za publiku i dok svjetski pisci pokušavaju predstaviti one knjige koje nisu stigli u protekle dvije i pol godine pandemije.

Ove godine u fokusu Festivala nije bila ni jedna pojedinačna zemlja jer su organizatori, kako su najavili, željeli da im u središtu budu književnost i knjige. No doveli su u Zagreb autore s više kontinenata, iz četrnaest zemalja. Bili su tu dobitnici nagrade Man Booker, Nagrade Goncourt, Costa, Lepiziške književne nagrade i drugih. Jedan od njih bio je i Dror Mišani (1975.), izraelski pisac trilera, prevoditelj i znanstvenik specijaliziran za povijest detektivskih romana. On je u programu "Dvostruki portret" u kojem je gostovao zajedno s hrvatskim piscem Ivicom Ivaniševićem govorio o žanru kriminalističkog romana i predstavio svoj krimić "Nestao". Mišani je već prošle godine trebao gostovati u Zagrebu, ali su

onda korona-brojke u Hrvatskoj počele drastično rasti i sve se zakompliciralo pa nije došao.

Na hrvatski su do sad prevedena dva njegova romana — "Tri" (2018.), u izdanju Fraktura i prijevodu Laile Šprajc, koja je prevela i upravo objavljen roman "Nestao", kronološki nastao i objavljen prije "Tri", 2011. "Nestao" je prvi dio

trilogije o policijskom inspektoru Avrahamu Avrahamu prevedene na više od 20 jezika, koja je ovome piscu donijela status pisca bestselera.

Dror Mišani rekao je da Izrael nema bogatu povijest detektivskog romana i da su se prvi ozbiljniji krimići pojavili tek 80-tih godina s Batye Gur i Shulamit Lapid. Zanimljivost je da je potonja majka

aktualnog izraelskog premijera Yaira Lapida koji je također 90-tih napisao nekoliko krimića. “Istina je da kriminalistički roman nije bio popularan u Izraelu do kasnih 80-tih, dotad ga gotovo uopće nismo imali”, rekao je, i dodao u šali: “Mislim da smo jedina zemlja na svijetu u kojoj je premijer pisac krimića, ali valjda će biti bolji predsjednik vlade nego pisac”. Danas u Izraelu pisaca krimi-romana ima više i Mišani vjeruje da će tako biti i u budućnosti. “Moramo još jače razviti kulturu kriminalističke proze prije nego procvjetamo”, ali ideju da bi izraelski detektivski roman mogao postati na globalnoj razini popularan poput skandinavskih Mišani je ipak odbacio.

Dror Mišani se manje ili više odmiče od tradicionalne strukture detektivskih romana jer traži više od ‘whodunit’ krimića i roman mu uz kriminalistički zaplet bude i psihološka drama i obiteljski roman. Ne želi pisati o izmišljenim serijskim ubojicama ili gomili pronađenih leševa već o onome što nas svakodnevno okružuje.

Mišani je dobitnik Nagrade Bernstein za roman godine na hebrejskom jeziku, Nagrade Martin Beck za najbolji kriminalistički roman preveden na švedski, kao i nagrade kritike za najbolji kriminalistički roman preveden na francuski. Bio je i u užem izboru za više cijenjenih nagrada, među kojima su Nagrada Sapir i francuski Grand Prix de littérature policière. Surađuje i na ekranizacijama svojih romana, a zanimljivost je da je bio i urednik Amosu Ozu.

“NESTAO” — PRVI U NIZU OD TRI ROMANA O INSPEKTORU AVRAHAMU AVRAHAMU

Mišani je u popularnoj zagrebačkoj “džamiji” predstavio prvi u nizu od svoja tri detektivska romana o inspektoru Avrahamu Avrahamu, priču o nestanku jednog tinejdžera. U naizgled rutinskoj istrazi koja postupno izmiče kontroli slijedimo

DROR MIŠANI

zajedno s detektivom najne očekivanije tragove, sklapamo ‘puzzle’, ali upoznajemo i život u izraelskom predgrađu. Kada dođemo do rješenja, stavljamo u pitanje sve ono što smo uzimali zdravo za gotovo o nevinosti i krivnji.

Mišani u djelu inzistira na stalnom propitivanju polazeći od teze da njegov detektiv nije genijalac koji odmah sve shvaća i ima samo jednu istinu. “Ono što mi se općenito ne sviđa u žanru jest da je većina detektiva uvjerena u svoju istinu i uvjerava nas da postoji samo jedna istina. Istražitelji koje ja volim su oni koji ne vjeruju u to. Avraham ide u tom smjeru”, pojašnjava izraelski pisac. Opisuje inspektora kao istražitelja koji “neće znati sve, učinit će dosta grešaka, istina mu je pred očima ali ju ne vidi”.

Na jednoj razini moglo bi se reći da je roman “Nestao” i djelo o grizodušju i krivnji, gdje se mnogi likovi na raznim razinama i različitim intenzitetom bore

s griznjom savjesti, počevši od inspektora koji nije odmah povjerovao da je dijete nestalo.

“Krivnja je vrlo snažan motor u pisanju kriminalističke fikcije”, ističe Mišani, ocjenjujući da je grizodušje jako važan element popularnosti krimi-romana.

“TRI” — ROMAN ISPRIČAN KROZ OČI ŽRTVE

Izrazito zanimljiv Mišanijev roman je “Tri” (2018. Fraktura, prijevod Laila Šprajc) gdje se odmaknuo od klasične tradicionalne strukture detektivskog romana i nije ispričao priču iz pozicije istražitelja ili ubojice već iz pozicije žrtve. To je i krimić i ljubavni roman i psihološki triler i obiteljski roman u kojem uopće u prvom planu nije zločin. “Moji detektivski romani uvijek imaju dva motrišta, jedno je ono istražitelja zločina, a drugo neke osobe iz priče — ponekad je to ubojica, a ponekad svjedok. Ovaj puta mislio

sam, iako uvijek pišem roman o nasilju i žrtvama nasilja, nikad ga nisam ispričao kroz oči samih žrtava”. Pritom je odlučio da tri nesretne žene prati godinu ili dvije prije nego upadnu u predatorove šake, na ovaj ili onaj način. “Zanimale su me žrtve i to ne njihove priče samo dan ili tjedan prije nego što su nastradale već i nekoliko godina unatrag, njihove pune priče prije nego su postale žrtve”, rekao je Mišani. S druge strane, o ubojici ne saznajemo gotovo ništa više od onoga da je uspješni odvjetnik. Nema psihološkog ili sociološkog kontekstualiziranja počinitelja, kao

da mu je lik zločinca nerazrađen, što je upravo i želio. Kao što je želio i da nam bude jasno tko je ubojica i prije nego se dogodi ubojstvo.

Kriminalistički je to roman kakav se rijetko pojavljuje, moderna priča o tri žene: razvedenoj samohranj majci koja pati jer ju je muž ostavio i našao novu ženu, latvijskoj gerijatrijskoj medicinskoj sestri u Izraelu i majci triju djevojčica s ljubomornim mužem koja odlučuje ponovno studirati i svega joj je dosta. One su usamljene, ustrašene, ranjive, gladne bliskosti i preko njihovih sudbina autor

nam zorno pokazuje kako je malo potrebno da se postane meta bolesnih predatora.

I na kraju, zanimljiva teza Drora Mišanja o kriminalističkim romanima općenito: ubojstvo se dogodi tek onda kad se pojavi inspektor.

U takvim romanima, kaže on, struktura je sljedeća: “mir, pa dolazi detektiv, pa se događa ubojstvo”. U pet minuta mogao bi vam dokazati da je “Sherlock Holmes prvi neotkriveni serijski ubojica u povijesti detektivske fikcije”, zaključuje Mišani i dodaje da se on bori upravo protiv takvog pripovjednog klišeja.

ILAN MOR ZAVRŠIO VELEPOSLANIČKI MANDAT U HRVATSKOJ

PIŠE: NATAŠA BARAC

Izraelski veleposlanik u Hrvatskoj Ilan Mor završio je u rujnu svoj veleposlanički mandat i oprostio se od Hrvatske.

Veleposlanik Mor je tijekom četverogodišnjeg mandata bio vrlo prisutan u javnom, političkom, gospodarskom i kulturnom životu Hrvatske.

Hrvatski predsjednik Zoran Milanović odlikovao je veleposlanika Mora, prigodom oproštajnog posjeta, Redom kneza Branimira s ogrlicom. To je odlikovanje koje se dodjeljuje dužnosnicima i djelat-

nicima u tijelima državne vlasti, čelnicima diplomatsko-konzularnih predstavništava i predstavništava međunarodnih organizacija akreditiranih u Republici Hrvatskoj za osobite zasluge stečene promicanjem međunarodnog položaja i ugleda Republike Hrvatske i njezina odnosa s drugim državama.

Ilanu Moru želimo puno sreće u novom životu u Izraelu i veselimo se suradnji s novim izraelskim veleposlanikom.

ZORAN MILANOVIĆ I ILAN MOR

IZIDOR GROSS I NJEGOVA STRAST ZA ŠAHOM

PIŠE: TENA BUNČIĆ

U početku bijaše Izidor Gross. I on klubom šahovskim postade...

Izidor Gross rođen je 25. lipnja 1860. godine u Kislódu u Mađarskoj. Od 1875. godine pohađao je osnovnu židovsku vjersku školu u Miskolcu, a izobrazbu završava u Trnavi u Slovačkoj. Za vrijeme školovanja obišao je pješice gotovo pola srednje Europe. Nakon službe kantora i vjeroučitelja u Vojvodini, Gross se 1891. godine preselio u Hrvatsku, u Karlovac. U Karlovcu je služio kao kantor u karlovačkoj sinagogi.

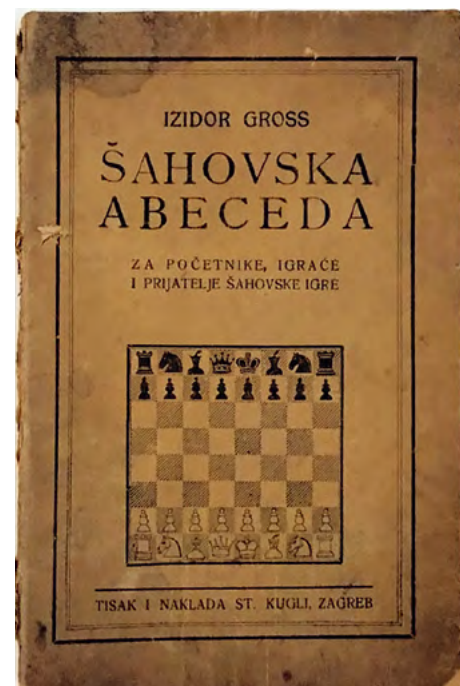
Osim rada u karlovačkoj Židovskoj općini, Izidor je bio vrhunski šahist i ugledni autor knjiga o šahu i problemskom šahu. Šah je naučio od Juliusa Josefovića, njegovog nadređenog, nadkantora u karlovačkoj sinagogi. Godine 1908. suosnovao je i bio predsjednik Karlovačkog šahovskog kluba (kasnije je proglašen doživotnim počasnim predsjednikom), a 1912. godine bio je i jedan od suosnivača Hrvatskog šahovskog saveza. Autor je prve hrvatske šahovske knjige Šahovska abeceda iz 1909. godine, u kojoj je dao nazive šahovskim figurama koji su i danas u uporabi. Osim ove, napisao je još nekoliko knjiga o šahu: *Povijest šaha*, *Problemi Karlovačkog međunarodnog šahovskog turnira*, *150 izabranih problema*, te humorističnu knjigu iz židovskog života *Humorističke crtice iz*

jevrejskog života. Objavljivao je članke o problemskom šahu u raznim inozemnim i domaćim časopisima i novinama.

Prvi međunarodni šahovski turnir na Balkanu, održan 1912. godine, organizirao je Izidor upravo u Karlovcu. Ukratko, bio je pokretač svih akcija u karlovačkom šahovskom klubu, od poučavanja mladih, do međunarodnih turnira. Za šahovske zasluge dodijeljeno mu je državno odlikovanje koje mu je 1933. godine uručio tadašnji karlovački gradonačelnik Stjepan Zagorac.

Izidorova strast bile su matne zadaće (problemski šah) koje je počeo sastavljati 1893. godine, te ih je za života sastavio više od 350, od kojih je 36 nagrađeno ili pohvaljeno na raznim svjetskim turnirima. Izdvojimo prvu nagradu na turniru Bristol Times and Mirror u Engleskoj 1929. godine. Posljednju matnu zadaću sastavio je 1940. godine i poslao u Tel Aviv na natjecanje koje je prekinuto zbog izbijanja Drugog svjetskog rata. Naknadno je objavljena 1950. godine u izraelskom listu *Al Hamishmar*.

Unatoč velikom doprinosu za Hrvatsku kroz aktivizam vezan uz šah, nije ga mimoišla sudbina većine hrvatskih, odnosno karlovačkih Židova. Izidor je 23. studenog 1941. godine uhićen, te je zajedno sa suprugom Reginom, sinom Hermanom i snahom Julijom ubijen u lo-

goru Jasenovac. Njegov stariji sin Mavro je 1941. godine kao liječnik u Kiseljaku suzbijao endemski sifilis te su ga najvjerojatnije u veljači 1945. ubili Nijemci prilikom povlačenja.

Iako, nažalost, nema živućih potomaka, Izidorova šahovska ostavština od velike je vrijednosti, ne samo za karlovački i hrvatski, već i za europski šah.

MIROSLAV REINER I NJEGOVE KARIKATURE

PIŠE: TENA BUNČIĆ

Miroslav Reiner rođen je 2. travnja 1908. godine u Karlovcu, kao mlađi sin odvjetnika Vatroslava Reinera i Jelke, rođene Farkaš. Obitelj Reiner živjela je u kući Reiner u kojoj danas djeluje glazbena škola. Vatroslav Reiner dugi je niz godina bio vijećnik Gradskog zastupstva, a 1912. godine izabran je za dogradonačelnika Karlovca. Trideset i dvije godine obnašao je mjesto predsjednika karlovačke Židovske općine. Vatroslav je imao dva brata, Sigmunda i Vilima koji je bio predsjednik Prvog hrvatskog pjevačkog društva Zora i glavni inicijator i najveći donator za izgradnju Zorin doma.

Miroslav je nakon mature u karlovačkoj gimnaziji diplomirao građevinarstvo na odjelu Kraljevske tehničke škole u Zagrebu. Šahom se bavio od gimnazijskih

dana kao član šahovske udruge Aljehin. Uz gimnazijskog kolegu Ljudevita Jonkea (kasnije akademik — jezikoslovac i prevoditelj) bio je jedini karlovački gimnazijalac koji je remizirao u simultanki održanoj u Zagrebu s tada bivšim svjetskim prvakom dr. Emanuelom Laskerom, te je do mature sudjelovao na brojim šahovskim turnirima.

Godine 1927. u Karlovcu je održan Peti savezni amaterski šahovski turnir koji je bio jedan od glavnih šahovskih događaja u međuratnom razdoblju. Zahvaljujući promociji za koju se pobrinuo Miroslavov brat Filip Reiner, u "Šahovskom glasniku" (organ Šahovskog saveza Kraljevine SHS) izašao je veliki članak o "toku, zgodama i nezgodama turnira" u sklopu kojeg je objavljeno i šest karikatura koje je nacrtao Miroslav.

Kao član Karlovačkog šahovskog kluba Miroslav je 1930. godine sudjelovao u organiziranju gostovanja svjetskog šahovskog prvaka dr. Aleksandra Aljehina u Karlovcu. Miroslav je dr. Aljehina u osobnom automobilu dovezao u Karlovac. U Velikoj kavani (današnji Papa's bar) dr. Aljehin održao je simultanku s 35 karlovačkih šahista, a Miroslav Reiner je bio jedan dvojice koji su remizirali. U već spomenutom "Šahovskom glasniku" izašle su Miroslavove karikature nastale na simultanki koja je održana u Zagrebu

iste godine, te godinu kasnije u sklopu izvešća s Velemajstorskog turnira na Bledu.

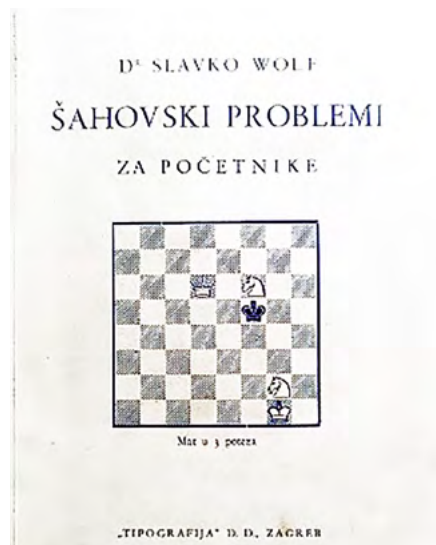
Godine 1932. Miroslav završava studij i kao društvu omiljeni i za karikaturu dokazano nadareni pripadnik zlatne karlovačke mladeži, posvetio se karikiranju istaknutih karlovačkih osobnosti. Pa su tako 1934. u maloj dvorani Gradske vijećnice, na izložbi Karlovac u karikaturi, bile izložene 73 karikature, od kojih je do danas sačuvano 30, dok se za ostale smatra da su ih uz dobrovoljni prilog svojim kućama odnijeli sami modeli karikatura. Sav prihod od dobrovoljnih priloga Miroslav je doznačio karlovačkom gradonačelniku za potrebe gradskih siromaha te je puni iznos dostavljen pučkoj kuhinji i dječjem sirotištu.

Miroslav Reiner se 1935. godine za pošljava u zagrebačkoj direkciji Jugoslavenskih državnih željeznica. U Zagrebu 1937. godine sklapa brak s profesoricom klavira Zdenkom pl. Šiprak koju upoznaje u Karlovcu za vrijeme njezinog službovanja u Gradskom glazbenom zavodu. Miroslav i Zdenka imaju dvoje djece, Božidara i Mariju (Maju), te mnoge potomke, unuke, praunuke. Mladi bračni par radi Reinerove službe seli u Novu Gradišku, a potom u Split, odakle se 1943. godine Miroslav priključuje partizanima i ondje pod nerazjašnjenim okolnostima smrtno stradava.

U ŠAHU JE PARTIJA PROZA, A PROBLEM POEZIJA!

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Kad se jednog prohladnog prosinačkog dana davne 1862. godine rodio Samuel Wolf, nitko, pa čak ni njegovi roditelji, nisu mogli predvidjeti čime će se mali dječak baviti u svojoj budućnosti. A roditelji obično gaje dobre nade pa se nadaju da će njihovo dijete jednog dana postati liječnik, ugledni odvjetnik, farmaceut ili se baviti nekim zanimanjem iz sve popularnijeg i privlačnijeg IT sektora. *Neka bude kako bude*, rekli bi Samuelovi roditelji, ali ne u onom nekom praznovjernom smislu jer su računali na Božju pomoć. Samuelov otac Benjamin Wolf bio je osoba itekako orijentirana prema Bogu budući da je tijekom svog profesionalnog života obnašao dužnosti kantora i rabina, podučavao u ješivi i pomagao u židovskim zajednicama. Samuel je rođen u Tati, povijesnom gradiću na sjeveru Mađarske u Županiji Komarom-Esztergom. Nakon njegova rođenja, Benjamin i supruga Matilda s malim Samuelom sele u Vukovar gdje je Benjamin dobio posao kantora u prelijepoj vukovarskoj sinagogi. Život je krenuo u dobrom smjeru, Wolfovima se rađaju sinovi Dragutin i Leopold. Obitelj je živjela strogim vjerskim životom pazeći na sve propise i običaje. Mali Samuel ispočetka je pohađao ješivu gdje je predavao njegov otac. S devet godina upisan je u školu u Vinkovcima, jer u Vukovaru nije bilo gimnazije. Bio je siromašan pa je oslobođen plaćanja ško-

Dr. Slavko Wolf

larine. Nakon toga je tri godine pohađao gimnaziju u Osijeku gdje je 1879. godine i maturirao. U jesen iste godine upisao je Pravni fakultet u Beču na kojem je četiri godine kasnije diplomirao, a potom i doktorirao. Njegovi roditelji preselili su najprije u Donju Lendavu pa konačno u podravsko mjesto Ludbreg gdje je Benjamin postao rabin maloj zajednici. U njegovu je vrijeme, 1895. godine, otvorena i ludbreška sinagoga. Obitelj se opet malo zbližila jer su roditelji živjeli u Ludbregu, a Samuel (otada Slavko) najprije u Bjelovaru, a potom u Koprivnici gdje se bavio odvjetništvom. Tu će kasnije podignuti lijepu katnicu na Zrinskom trgu u kojoj je smjestio i odvjetničku kancelariju. No, nakon smrti roditelja, majke Matilde 1891. godine, a potom oca Benjamina 1899. godine, Slavko se sa suprugom Jankom

i sinom Pavaom pokrstio. Sa židovskim općinama u Koprivnici i Bjelovaru ostao je međutim i dalje povezan. U Bjelovaru je djelovao i njegov brat Dragutin, poduzetni trgovac i osnivač "Pekare Dragutina Wolfa". Posao mu je tako dobro išao da se počeo baviti proizvodnjom keksa i biskvita što mu je omogućilo da se još više obogati. Živio je u vlastitoj vili, a prvi je u Bjelovaru vozio svoj vlastiti automobil. Umro je 1927. godine, a posao su nastavili sinovi koji se kasnije udružuju s mađarskim Koestlinom u zajedničku konditorsku industriju. Slavko i njegova supruga Janka 1910. iz Koprivnice sele u Zagreb gdje se on nastavlja baviti odvjetništvom. U siječnju 1931. Slavko Wolf radi još jedan veliki rez u svom životu, odriče se dotadašnjeg unosnog odvjetničkog posla i zahtjeva brisanje s popisa članova

odvjetničke komore. Još od 1920. Wolf se djelomično bavio i drugim, obiteljskim poslom — u tiskarskom poduzeću Tipografija d.d. gdje je bio doživotni potpredsjednik (kao zet Ignjata Granitza).

Slavko Wolf bio je osoba širokih društvenih shvaćanja, socijalno osjetljiv, kozmopolit. Propast Austro-Ugarske nije mu najbolje sjela, kao da je propašću *podunavske monarhije* nestalo i slobode kretanja po njemu dotad omiljenim mjestima. Rođen u Mađarskoj, studirao u Beču, savršenog njemačkog izgovora, pripadnik manjine u svakom smislu. Pritiskala ga je i bolest. Odušak od nemira u javnom životu i nesmiljene politike, pronašao je u šahu. Tim se hobbijem zarazio još u Beču, za vrijeme studija. Šah je igrao s prijateljima, rođacima, susjedima pa se na kraju i učlanio u Zagrebački šahovski

klub. Najviše su ga privlačile teorija igre i šahovski problemi pa je stekao ugled vrsnog igrača. Proglašen je doživotnim potpredsjednikom šahovskog kluba osnovanog davne 1886. godine. Umirovljeničke dane u potpunosti je posvetio popularnoj igri.

Sa sedamdeset i dvije na leđima, Slavko Wolf se odlučio na jedan poduhvat povezan s njegovom strašću — pisanje knjige o šahovskim problemima. Problemski šah je jedan od tri načina djelovanja i natjecanja. Godine 1935. njegova Tipografija tiskala je knjigu “*Šahovski problemi za početnike*”. Na 142 stranice Slavko temeljito pristupa svim potezima i eventualnim protupotezima namijenjenih početnicima s ciljem da što prije savladaju ovu kraljevsku igru. Svakoj figuri posvećuje najmanje jednu stranicu,

opisuje koliko vrijede, kako se kreću i što je najbolje napraviti s *kraljem, damom, lovцем, tornjem, skakačem, pješakom* kako ih Wolf naziva. U drugom djelu knjige opisuje partije s dvopoteznim, tro-poteznim i četveropoteznim matom uz slikovne prikaze. Moto otisnut na korici knjige (naslov) jasno ukazuje na autorov lirski pristup šahu. Knjiga je dobro odjeknula u intelektualnim krugovima, bio je to vrijedan doprinos hrvatskoj šahovskoj literaturi. Slavko Wolf nažalost nije dugo uživao u tantijemima i šahovskim partijama. Umro je u studenom 1936. godine i pokopan na zagrebačkom groblju Mirogoju. Njegova supruga Janka preživjela je Holokaust, a sin Pavao Vuk Pavlović ostvario uglednu znanstvenu karijeru u filozofiji.

ŠAHOVSKI VIRTUOZ GARI KASPAROV

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Gari Kasparov, jedan je od najvećih igrača u povijesti šaha, postao je 1980. sa samo 17 godina tada najmlađi velemajstor u dugoj povijesti ove drevne igre; iste godine osvojio je i juniorsko prvenstvo svijeta, a pet godina potom postao je svjetskim šampionom u seniorskoj konkurenciji i tu je titulu držao sve do 2000. godine, kada je već nezainteresiran za šahovska natjecanja, zaražen politikom i borbom protiv Vladimira Putina izgubio meč s Vladimirom Kramnikom, a nakon toga se ubrzo i povukao iz aktivne igre. U međuvremenu, morao je napustiti domovinu u strahu od Putinove odmazde jer mu je prijetilo uhićenje, a veliko je pitanje bi li uopće preživio da je ostao u Rusiji. Danas živi i djeluje u SAD-u, uglavnom u New Yorku, ali interesantno je spomenuti da od 2014. ima i hrvatsku putovnicu i kada god boravi u Hrvatskoj, prebiva u Makarskoj u svom ljetnikovcu zajedno sa suprugom Dašom. Međutim, Kasparov je u biti građanin svijeta, iznimno je obrazovan (diplomirao je engleski na moskovskom Institutu za strane jezike, ali u biti govori sve tzv. svjetske jezike), širokih je vidika i uspješan u svim sferama djelatnosti kojima se bavi(o): sport, financije i biznis, politika, inovatorstvo, novinarstvo, humanitarna djelatnost...

S Kasparovom se među šahistima jedino još može usporediti Robert Bobby

Fischer, američki genijalni šahist (na žalost prerano preminuo), jer zajedno su obilježili povijest šaha kao nitko prije, a ni poslije njih. Mogao bi im se pridružiti aktualni šahovski prvak svijeta Magnus Carlsen koji posjeduje nevjerovatnu, gotovo nadljudsku sposobnost najsloženijih teorijskih analiza, ali još uvijek u mnogim elementima igre zaostaje za ova dva velikana. I Kasparova i Fischera odlikuje fenomenalno pamćenje, ali uz to oni su svoju igru sustavno razvijali i izgrađivali nizom originalnih ideja i nepredvidljivih dodataka već "uhodanim", tradicionalnim, klasičnim šahovskim izvedbama i tu je tajna njihovih briljantnih i efektivnih pobjeda. Za Kasparova kažu da u glavi do detalja nosi oko šesnaest tisuća najvažnijih partija najznačajnijih svjetskih velemajstora, a u svojih nekoliko knjiga o šahu (prije svega u petotomnoj, svojevrsnoj šahovskoj enciklopediji "Moji veliki prethodnici"), iznio je cijeli niz fascinantnih teorijskih inovacija koje su samo potvrdile status neprijepornog šahovskog genija. Dok je nosio šampionsku krunu (od 1985. do 2000.) dosegao je nevjerovatan, u povijesti šaha najviši ikada dostignuti ELO-rejting (rang-lista najboljih šahista) koji je tek nedavno "preskočio" Magnus Carlsen. U Philadelphiji je Kasparov 1996. pobijedio superračunalo IBM-a Deep Blue s omjerom 4:2, ali je u revanšu izgubio što ga je istinski deprimiralo i tada je zaključio kako će umjetna inteligencija ubrzo nadvladati ljudsku imaginaciju i da čovjek nema nikakve šanse u šahovskoj

borbi s novom visoko sofisticiranom tehnologijom. Računala nemaju problema sa samokontrolom i emocijama; istina, ustvrdio je Kasparov, nemaju ni ljudsko nadahnuće, ali imaju uspostavljen sustav u kojem iz poteza u potez poboljšavaju svoje pozicije i protivnici ubrzo shvaćaju da polako zapadaju u probleme, gube, a da ne znaju kako i zašto.

Nakon što se 2005. definitivno povukao iz aktivnog šaha, naslijedio je Vaclava Havela na mjestu predsjednika velike međunarodne Fondacije za ljudska prava, a od 1991. aktivno piše za najuglednije svjetske tiskovine (posebno su čitane njegove kolumne u Wall Street Journal). Napisao je desetak knjiga, a dvije su bile posebno zapažene: "Kako život oponaša šah" u kojoj uspoređuje šah i politiku i "Zima dolazi" (u suradnji s Migom Greengardom) u kojoj je pokušao uvjeriti tzv. slobodni, zapadni svijet zašto i po čemu je Vladimir Putin opasnost po svjetski mir i zašto mora biti zaustavljen u svojim agresivnim, osvajačkim ambicijama. Kasparov je jedini sustavno, i to godina-ma, opominjao da će se dogoditi napad na Ukrajinu, ali ga na Zapadu nitko nije slušao. Danas s uvažavanjem prate sve njegove istupe, iako im se iznova čine radikalnim; zagovara ne samo oštre ekonomske sankcije, već ako treba i izravnu vojnu intervenciju; u protivnom Putina nitko neće moći zaustaviti. Poznati je filozof Francis Fukuyama pišući o knjizi "Zima dolazi" zaključio: "Gari Kasparov je napisao žustru optužnicu protiv ruske kleptokracije, ali i protiv pomirljivosti

zapadnih demokracija prema Putinu. Ta prijetnja postala je naš najveći vanjskopolitički izazov, a Kasparovljevi argumenti ključni da shvatimo kako se s time suočiti”. I uistinu, on zlo Putinovog režima shvaća bolje od svih drugih, jer je dugo živio u tom sustavu i režimu vlasti, a i sam se našao kao oporbeni prvak na nišanu Putinove tajne policije.

Gari Kimovič Kasparov (pravim prezimenom Vajnstajn) rođen je 13. travnja 1963. u Bakuu u Azerbejdžanu (tada u sastavu SSSR-a); roditelji su mu bili inženjeri radiotehnike i oboje iznimno obrazovani. Otac Kim Mojsejevič Vajnstajn imao je široko obrazovanje, posebice dar za glazbu i komponiranje i želio je da mu i sin, koji je nedvojbeno bio muzikalan, pohađa glazbenu školu i uči violinu i klavir. Ali, jednako tako volio je, uostalom kao i njegova supruga Klara Šagenovna Kasparijan, rješavati šahovske probleme i to su obično činili opuštajući se uvečer dok se uz njih sin Garik u sobi igrao. Već s pet godine je zbrajao decimale, s tri je znao čitati, ali roditelje je zaprepastio kada su shvatili, a da ga tomu nisu učili, da im je sin sam, bez ičije pomoći svladao šahovsku igru; ne samo da je znao povlačiti figure, već je na svoj način ušao i u složenu šahovsku problematiku i tada je otac odlučio da mu kao velikom talentu omogući šahovsko obrazovanje. Garika su kao dijete iz mješovitog židovsko-armenskog braka učili da poštuje obje tradicije; s očeve strane veliku ulogu odigrao je njegov brat koji je smatrao važnim da mu nećak “ne izgubi odnos sa židovskom zajednicom” i upoznao ga je s osnovama judaizma, jidiša i hebrejskog jezika. Majka, kao ponosna Armenka, mu je usadila ljubav prema “velikoj i mučeničkoj tradiciji armenskog naroda”, ukazujući mu kako su i Židovi i Armenci imali sličnu tragičnu povijest (Holokaust i turski genocid nad Armenicima 20-ih godina minulog stoljeća); po

GARI KASPAROV

osobnom priznanju, nikada nije zaboravio te lekcije i tvrdi kako su mu one i danas vodilja u životu.

Kada je imao sedam godina Gariju je preminuo otac i kompletnu brigu o njemu preuzela je majka, posvema mu se posvetila (pratila ga je na svim takmičenjima), nikada se nije udavala iako je plijenila pozornost svoje okoline, kako izgledom, tako šarmom i inteligencijom. Iste godine kada mu je umro otac, započeo je pohađati šahovsku školu u Bakuu, a učitelj mu je bio veliki entuzijast Oleg Privorocki koji je odmah shvatio kako pred sobom ima neizmjereno talentiranog dječaka. Već s deset godina Gari je bio član omladinske reprezentacije Azerbejdžana, a tada je prešao u Moskvu i počeo pohađati prestižnu školu šaha Mihaila Botvinka (svjetskog šampiona) koji je odmah uočio kako njegov novi učenik ima jedinstven dar da u kratkom vremenu riješi i najsloženije kombinacije i odmah ga je počeo uspoređivati s bivšim svjetskim prvakom Aleksandrom Aljehinom, predviđajući

mu karijeru svjetskog šampiona. Naravno, iskusni učitelj je odmah uvidio i Garijeve nedostatke; neobuzdani temperament i impulzivnost i stalno ga je upozoravao da se pravi uspjeh postiže tek onda kada se disciplinira, nauči strpljivosti, pozicijskoj, rovovskoj strpljivosti u igri i da uvijek prije povlačenja poteza mora dobro razmisliti. Kasparov je teško primao kritike, pa čak i od takvog autoriteta kao što je bio Botvink, ali ih je ipak usvajao i neizmjernom, zapanjujućom radnom energijom brzo je svladavao vlastite nedostatke, a istodobno je “osvajao” i otvarao nove šahovske horizonte. U Botvinkovoj školi proveo je pet godina (1973. – 78.), a zatim je započeo aktivnu natjecateljsku karijeru. Na turniru u latvijskom Daugavpilsu 1978. pretekao je čak osmoricu velemajstora i plasirao se na državno prvenstvo SSSR-a, što nikome tako mladom nikada prije nije uspjelo. Na 47. šampionatu SSSR-a podijelio je 3. mjesto s Jurijem Balašovim, što je za mladog šahistu bio enorman uspjeh. Na omladinskom je šampionatu svijeta u

Dortmundu bio prvi (ispred Nigela Shorta), a tu trijumfalnu 1980. zaokružio je nastupajući za sovjetsku reprezentaciju na ekipnom prvenstvu Europe u Švedskoj i na šahovskoj olimpijadi na Malti. I sljedeća 1981. bila mu je jednako uspješna; na turniru sovjetskih republika, u konkurenciji svjetskog prvaka Anatolija Karpova i bivšeg šampiona svijeta Vasje Smislova, ostvario je odličan rezultat. Tada je i odigrao prvu službenu partiju s Karpovom (ne računajući simultanku koju je kao dječak s njim igrao i izgubio). Na jakom turniru u Moskvi sa Smislovim i Lavom Polugajevskim podijelio je drugo mjesto, ali Karpov mu je još uvijek bio nedostižan. Na 49. šampionatu države u Frunzeu (danas Biškeek u Kirgistanu) podijelio je prvo mjesto s Lavom Psahisom (koji je kasnije emigrirao u Izrael) i od tada započinje njegov meteorski, nezaustavljivi pobjednički pohod i ciklus koji će ga 1985./6. i dovesti do titule svjetskog šampiona. Na početku, na turniru kandidata za izazivača svjetskog prvaka, tj. borbu za šahovsku krunu u organizaciji FIDE (svjetska šahovska federacija) prvi mu je suparnik bio Aleksandar Beljavski kojega je nakon teške borbe svladao. Zatim je uslijedio meč s Viktorom Korčnojem (koji je nezadovoljan statusom iz političkih razloga emigrirao iz SSSR-a), ali se ispostavilo kako sovjetska šahovska federacija ne pristaje na polufinalne borbe u mjestima koje je nekadašnji sovjetski šampion i disident predlagao. Čini se kako su Sovjeti namjerno opstruirali meč Kasparova s Korčnojem, ne toliko zbog nepoćudnog emigranta i političkog protivnika, već daleko više zbog Kasparova kojeg su doživljavali kao veliku prijetnju Karpovu kojeg je sovjetski režim po svim osnovama favorizirao. Osim toga, Kasparov je također doživljavan kao novi *enfant terrible* domaće javne i političke scene, naprosto im je svojim slobodoumnim ponašanjem odudario od

HOW LIFE IMITATES CHESS

Insights into life as
a game of strategy

GARRY KASPAROV

lika uzornog sovjetskog građanina i stoga nikada nije bio po volji vladajuće partijske nomenklature. Kada se činilo kako do meča neće doći i da će Kasparov biti diskvalificiran, Korčnoj je shvativši stvarne

sovjetske intencije i nakane pristao da se meč održi u mjestu koje je predlagala sovjetska federacija. Iako je nakon teške borbe izgubio meč od Kasparov, nije bio nezadovoljan, naprosto kao veliki sportaš

i čovjek nije želio dobiti meč bez borbe. U finalu se Kasparov sastao sa Smislovim; iako je stari velemajstor i bivši prvak svijeta doživljavao pravu šahovsku renesansu, protiv mladog “lava” koji je upravo tada doživio svoj stvaralački zenit, nije imao nikakvih izgleda. Pred finalni meč sovjetska federacija je otvoreno favorizirala Karpova čija je pozicija u sovjetskom društvu i komunističkom sustavu bila nedodirljiva i koji je predstavljao simbol ruske/sovjetske šahovske, ali i ideološke superiornosti. Istina, i Kasparov je bio član KPSS (sve do 1990.), ali je vladajućoj vrhuški uvijek bio sumnjiv zbog svojih slobodoumnih pogleda, kao i “nepodobnog” židovsko-armenskog etniciteta. Meč između Karpova i Kasparova počeo je u jesen 1984. i na opće iznenađenje, Karpov je ubrzo poveo 5:0 (igralo se na 6 dobivenih partija, remi se nije računao) i činilo se da će susret brzo završiti. Ali, usprkos velikom psihološkom, pa i političkom pritisku i nadasve teškoj sportskoj situaciji, Kasparov se nije predao, pokazao je zadivljujuću, divovsku snagu volje; po savjetu svojih sekundanata promijenio je taktiku i stil i sam je počeo primjenjivati “tešku rovovsku bitku”, ali ju je oplemenjivao novim i smjelim idejama i rezultat se počeo mijenjati; ubrzo je razlika smanjena na 5:3. Budući je meč trajao već skoro dvije godine (uz veliki broj remija), predsjednik FIDE Campomanes je donio odluku o prekidu igre zbog premora igrača i zakazao novi meč u Moskvi, u jesen 1985. ograničivši ga na 24 partije, s tim da u slučaju remija Karpov ostaje šampion, a ako izgubi meč ima pravo na revanš, čime se u biti pogodovalo aktualnom šampionu, jer do tada nisu vladala takva pravila. Sve te zakulisne igre samo su dodatno motivirale Kasparova i ništa ga nije moglo zaustaviti da u furioznom meču pobijedi 5:4 i tako je u 21. godini postao najmlađi šampion svijeta. Vrhunski šahovski znalci su zaključili kako su originalnost, sport-

ska hrabrost, neobuzdana umjetnička mašta i spremnost na kreativnu žrtvu rezultirali pobjedom i pokazali su sve slabosti Karpovljeve statične pozicijske igre kojoj je nedostajala inovativnost. Upravo ta razigrana, razarajuća Kasparovljeva imaginativnost postala je prepoznatljivom konstantom njegova šahovska genija.

Revanš se igrao u Londonu i Lenjingradu i kako je meč odmicao svima je bilo jasno da Karpov nema šanse za povratak titule; Kasparov ga je svojom igrom naprosto “razbio”. Istina, pred kraj dvoboja bivši se šampion trgao, zaredao je dvije pobjede, ali nakon nove briljantne Kasparovljeve pobjede (u 22. partiji) meč je trijumfalno priveden kraju. Superiornost novog prvaka bila je očevidna; godinama nakon toga Kasparovu se nitko od konkurenata nije mogao ni približiti; praktički je dominirao na svim turnirima i olimpijadama na kojima je sudjelovao. Istina, Kasparov i Karpov su odigrali još jedan meč za titulu šampiona 1987. u Sevilli, ali uspr-

kos dramatičnim obratima (Kasparov je tada bio u lošoj formi), uspio je obraniti titulu. Istodobno, s uspjesima na šahovskoj ploči rasli su i njegovi nesporazumi sa sovjetskom, ali i međunarodnom šahovskom federacijom i nakon što se razišao s FIDE-om, inicirao je osnivanje nove organizacije Professional Chess Association i u Londonu je 1995. obranio titulu šampiona u borbi protiv engleskog velemajstora Nigela Shorta.

Za povijest šaha, Kasparov je podjednako značajan, ako ne i značajniji od legendarnog Bobbyja Fischera; oboje su svojim partijama šahovsku igru uzdigli do maksimalne, do tada nedostignute estetske razine i šah su tretirali više kao umjetnost nego li igru. U svoje partije su unosili snažne emocionalne naboje, a ogromnom energijom i radom na teoriji šaha pomicali su granice kreativnosti koje osim njih nitko nikada, ni prije, a niti kasnije nije dosegao. Možda im se pridruži Magnus Carlsen, ali po mišljenju stručnjaka još uvijek zaostaje za ovom

dvojom šampiona. Kasparovu je veliki uzor bio Armenac Tigran Petrosjan, jedan iz plejade sovjetskih svjetskih prvaka, ali ipak mu je najveća inspiracija bio Fischer, a interesantno je napomenuti kako nikada međusobno nisu igrali, čak se nisu ni susreli. Sam Kasparov je to novo šahovsko doba koje je s njim započelo definirao riječima: “Suvremeni šah ulazi u novo razdoblje s još bogatijim unutar-njim i izvanjskim sadržajem. No, bilo bi pretjerano i brzopleto posvema odbaciti praktičizam za ljubav analitičkog i romantičnog stvaralaštva. Vjerujem da će se daljnji razvoj šaha kretati putem harmoničnog stapanja tih na prvi pogled međusobno isključivih načela”.

Po svršetku aktivne šahovske karijere Kasparov je intenzivirao svoju političku djelatnost; isticao se kao oštar i dosljedan kritičar Putinovog režima dok je živio u Rusiji, a i poslije kada je emigrirao. Jedan je od suosnivača liberalne političke platforme Ujedinjena građanska fronta koja je jedno vrijeme bila članica široke oporbene koalicije Druga Rusija, koju je režim na sve moguće načine šikanirao i zabranjivao. Raznim makinacijama i pritiscima nije im dozvolio sudjelovanje na izborima, a na jednoj od demonstracija protiv Putinove samovolje, Kasparov je bio uhićen i proveo je pet dana u zatvoru. Oporbena platforma ga je 2008. kandidirala na predsjedničkim izborima, ali uslijed vladinih opstrukcija nije mu bilo omogućeno predavanje izborne liste. Kao jedan od inicijatora i potpisnika oporbene kampanje “Putin mora otići” 2010. bio je izložen šikaniranju i progonu policije, a nakon brojnih prijetnji smrću, 2013. u strahu za vlastiti život napustio je Rusiju. Odlazeći iz zemlje obećao je kako se u Rusiju neće vratiti sve dok je Putin na vlasti, te da će u inozemstvu nastaviti političku borbu protiv njega.

Nakon ruske vojne intervencije u Ukrajini i aneksije Krima 2014. godine,

Kasparov je Putina usporedio s Hitlerom upozoravajući vođe demokratskog Zapada da se ruski diktator neće na tome zaustaviti. Kritizirao je neodlučnost i nejedinstvo Zapada po tom pitanju i danas se pokazalo koliko je bio u pravu, sve što je predvidio, upravo se po tom scenariju i događalo. Kao član, kasnije i čelnik Međunarodne udruge za ljudska prava kritizirao je i ostale diktatore diljem svijeta; prozvao je turskog predsjednika Erdogana optuživši ga da je Turska uhitila više novinara nego li sve zemlje svijeta zajedno, a napomenuo je kako je od 2016. do danas turska tajna policija terorističkim aktima (u 18 država) ubila 80 oporbenih političara, dakako najviše Kurda. Kritizirao je režime u Saudijskoj Arabiji, Kini itd. Bivšeg američkog predsjednika Donalda Trumpa ironično je nazivao “showmanom rasističkih i autoritarnih sklonosti”, a odmah po novoj agresiji Rusije na Ukrajinu početkom ožujka 2022. je rekao: “Putin je zločinac i Zapad mora oštro i tvrdo ekonomski i vojno reagirati, režim u Moskvi treba zaustaviti dok nije kasno”, iznova upozoravajući da je Putinu Ukrajina samo etapa na putu obnove sovjetske imperije. Kasparov je javno podržao uhićenog ruskog oporbenog po-

litičara Alekseja Navaljnog, a s ubijenim oporbenim prvakom Borisom Njemcovim aktivno je radio na raskrinkavanju Putinovih planova i ambicija o uništenju i teritorijalnom raspacavanju Ukrajine.

Iako se danas bavi pretežito politikom, Kasparovljeva riječ u svijetu šaha i dalje ima veliki značaj; prilikom snimanja Netflixove serije “Damin gambit” 2020. godine, redatelj i scenarist su ga pozvali kao savjetnika, jer upravo za sva šahovska otvaranja pod egidom Daminog gambita, bivši šampion svijeta je neprijeporni autoritet. Kasparov je posebno bio zadovoljan što se tom serijom šahovska igra iznova vratila u fokus javnosti, a redatelj i scenarist serije su mu bili zahvalni što je lucidnim analizama u povlačenju poteza na šahovskoj ploči glumce uveo u tajne ove drevne igre i ujedno im neposredno “osliskao” psihološku dramaturgiju ove složene, veličanstvene “kraljevske” igre s beskrajnim kombinacijama i neograničenim mogućnostima improvizacije. Iako Kasparov više nije službeni prvak svijeta, svi vodeći velemajestori uključujući i Magnusa Carlsena, smatraju ga besmrtnikom koji je svojom igrom obilježio jednu cijelu šahovsku epohu.

BOBBY FISCHER

— NAJKONTROVERZNIJI ŠAHOVSKI VELEMAJSTOR

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Robert Bobby Fischer bio je jedan od najvećih šahista u povijesti, čovjek koji je još kao petnaestogodišnjak postao najmlađi međunarodni velemajstor. Bio je “šahovski Mozart”, mladić s IQ-om od 180, ali i najkontroverznija figura u povijesti igre na crno-bijeloj ploči. Uz briljantne partije ostaju upamćeni i njegovi kontroverzni stavovi i uvredljive izjave zbog čega ga mnogi pamte kao svjetskog prvaka koji je najviše pridonio popularizaciji šaha, ali i kao najsramočnijeg šampiona u povijesti ove igre. Učiniti da krajnje teško izgleda lako može biti jedna od definicija genija. Jedna pak kategorija socijalne disfunkcije je kada lako izgleda krajnje teško. Fischer je posjedovao obje osobine.

Židov rođen u Chicagu 1943. godine, odrastao u Brooklynu, bio je sin dvoje nevjerovatno inteligentnih ljudi. Njegova majka Regina Fischer, rođena Pustan, bila je Židovka, govorila tečno više jezika i doktorirala medicinu. Vjeruje se da je Bobby Fischer bio rezultat afere između njegove majke — koja je bila u braku s Hans-Gerhardtom Fischerom u

BOBBY FISCHER

vrijeme njegovog rođenja — i uglednog mađarskog znanstvenika židovskog porijekla, Paula Nemenyja.

Fischer je počeo igrati šah sa šest godina, najprije uz pomoć sestre. Kako je napredovao u svijetu šaha, tako mu je

padalo zanimanje za školovanje, za prijatelje, djevojke, moguće zaposlenje i sve ono što zanima prosječne tinejdžere. Nije išao uobičajenim akademskim putem. Rano je odlučio da više neće ići u školu jer mu ona nije imala što ponuditi.

Ništa nije moglo prekinuti njegovu opsesiju šahom. Igrao je šah dok je jeo, u kadi, kada je trebao biti u školi. Gajio je izvanrednu sposobnost čitanja šahovskih partija, a naučio je ruski samo kako bi mogao proučavati sovjetsku šahovsku literaturu. Fischerova sveobuhvatna preokupacija šahom bila je tolika da ga je majka odvela kod dva psihijatra, a obojica su joj rekla da se ne brine. Uzimajući u obzir sve što se kasnije događalo, možda im je mišljenje ipak bilo pogrešno.

Fischerova majka radila je na raznim poslovima, često ga je ostavljala samog u njihovom malom stanu. Većinu slobodnog vremena provodila je studirajući za medicinsku diplomu ili organizirajući političke prosvjede. Kao simpatizerka komunista, bila je zabrinuta zbog pozor-

nosti FBI-a. Prve životne lekcije Bobbyja bile su stoga strah i usamljenost.

Već kao trinaestogodišnjak, 1956. godine, nastupio je na prvenstvu SAD-a i tada postao najmlađi juniorski prvak države. Ubrzo se odlučio okušati i na seniorskom natjecanju protiv najboljih šahista svoje zemlje. Fischer je s osam pobjeda i pet remija ostvario senzacionalan uspjeh. S nepunih 15 godina postao je najmlađi prvak u povijesti SAD-a i stekao titulu međunarodnog velemajestora. Osvojio je sedam nadolazećih američkih prvenstava — jednom postigavši savršen rezultat od 11 pobjeda i nula poraza.

Bobby Fischer bio je poznat po svojim zahtjevima koje je postavljao organizatorima turnira i natjecanja i često s njima dolazio u sukobe jer je tražio dodatne

honorare i borio se za savršene uvjete za šahiste. Bio je nepredvidiv i neukrotiv osobenjak. Iako su mu zamjerali tvrdo-glavost i sitničavost, njegovi su zahtjevi često bili opravdani. Svojim uspjesima, popularnošću i upornošću pomogao je i ostalim profesionalnim šahistima.

Smatrajući da su zbog velikog utjecaja sovjetske šahovske organizacije na svjetsku šahovsku organizaciju (FIDE) uvjeti neravnopravni, šezdesetih godina se povukao s velikih međunarodnih natjecanja. Igrao je na turnirima i za ekipu SAD-a na Olimpijskim igrama i uglavnom pobjeđivao. A onda je 1972. odlučio odigrati meč za prvaka svijeta.

Ljetos se navršilo pola stoljeća od “meča stoljeća”, između Fischera i Spaskog, šahovskog meča na Islandu koji je

ujedno bio i sukob ideologija. Još i danas se smatra da je malo sportskih događaja koji su toliko bili opterećeni političkom i ideološkom simbolikom. Zapadni mediji tog doba su meč tada 35-godišnjeg Spaskog i šest godina mlađeg Fischera prezentirali kao dvoboj profinjenog iskustva i razuma protiv drske mladosti i emocije, kao sukob totalitarizma SSSR-a i demokratske Amerike. Bila je to jedna od važnijih bitaka hladnog rata. Maštu promatrača intrigirala je činjenica da je Spaski predstavljao sovjetski sustav koji je vladao međunarodnim šahom desetljećima dok je Fischer utjelovio duh američkog individualizma koji se suprotstavlja sovjetskom komunističkom kolektivizmu. Meč Fischer-Spaski izazvao je puno više interesa nego bilo koji drugi šahovski događaj prije ili poslije toga. Možda bi se s njim mogli usporediti onaj 1978. između Viktora Korčnoja i Anatolija Karpova te 1985. između Karpova i Garija Kasparova.

Zapisi govore da su sučeljavanje Spaskog i Fischera, između ostalih, htjeli ugostiti Beograd, Sarajevo, Buenos Aires, Bled i Dortmund, a na kraju je, nakon dugotrajnih pregovora izabran Reykjavik jer je ponudio izdašan nagradni fond. Engleski list Guardian tvrdio je da bi bilo puno lakše dogovoriti sastanak tadašnjih političkih lidera SSSR-a i SAD-a nego taj šahovski meč.

Fischer se ponašao sukladno svom teškom, neobuzdanom karakteru. Primjere, tražio je da se isprazne prvi redovi jer su u njemu sigurno KGB-ovci. Smetale su mu televizijske kamere. Sam susret nekoliko je puta doveden u pitanje. Uoči meča morao je intervenirati i Henry Kissinger kako bi Fischer uopće otputovao u Reykjavik.

U "meču stoljeća" Bobby Fischer postao je svjetski prvak. Pobjedio je s 12,5:8,5, s time da je Spaski 1. rujna predao zadnju partiju, koja je započela 31. kolovoza.

Ali od početka nije sve išlo glatko u korist Bobbyja Fishera. Prve dvije partije dobio je Spaski, a Fischer se na drugoj nije ni pojavio zbog nekog od svojih zahtjeva koji nisu bili riješeni. Nakon prva dva kruga, Fischer je ubrzao do naslova, igrajući neke od najboljih šahovskih partija ikada viđenih na prvenstvima.

I onda — Fischer prestaje igrati i počinje njegov slobodni pad. Ispunio je svoj cilj i nestao iz svijeta šaha na dvadeset godina. Svjetski psiholozi tvrdili su da ga više od pobjede nad Sovjetima i osvajanja titule svjetskog prvaka nije ni zanimalo. On je konačno ostvario cilj kojem je podredio cijeli život. Dokazao je da je najjači na svijetu, postigao je svjetsku slavu, u SAD-u je postao nacionalni heroj, pobjednik nad komunizmom.

Odbio je sve daljnje ponude. Odbio je igrati šah, nastupati na simultankama, držati predavanja. Povukao se u osamu, potpuno je nestao iz javnosti. Kolale su razne priče o tome gdje se zapravo nalazi. Nikad više nije igrao nijedan natjecateljski meč osim onoga 1992. godine, ponovno protiv Spaskog, o čemu nešto kasnije.

Nakon Reykjavika ponuđeno mu je ali je odbio milijune dolara sponzorstva. Na stolu je bio dogovor od pet milijuna dolara za obranu naslova protiv sovjetskog izazivača Anatolija Karpova. Fischer je inzistirao da FIDE, svjetska šahovska federacija, promijeni format finala. FIDE je gotovo do kraja ispunila njegove zahtjeve, ali nedovoljno za Fischera. Odustao je.

Sredinom 70-tih godina živio je u Pasadeni, blizu Los Angelesa. Elegantna odjeća bila je stvar prošlosti, isključio je telefon i nije želio posjete. Počeo je citirati antisemitske "Protokole cionskih mudraca", čak i kada bi ga posjetila sestra, njezin suprug Židov i njihova djeca.

Dvadeset godina nakon "meča stoljeća", 1992. na Svetom Stefanu odigran je novi meč Fischer-Spaski s golemim nagradnim fondom. U šahovskom smislu

meč nije ponudio nešto posebno, iako je bilo dobrih partija. Fischer je ponovno pobjedio. No, na snazi je bio UN-ov embargo i Fischer je bio upozoren u pismu koje je poslala američka vlada da njegovo sudjelovanje ide protiv američkog zakona. Odgovorio je pljunuvši na pismo na konferenciji za novinare.

Nakon završetka meča nije se više mogao vratiti u Ameriku, a bilo je jasno da će američka vlada tražiti izručenje i od zemalja u kojima boravi. Fischer je mijenjao mjesta boravka, živio je u Budimpešti, Hong Kongu, Filipinima, Japanu, povremeno izlazeći u javnost iracionalnim ponašanjem, sramotnim izjavama i paranoidnim razmišljanjima.

Fischer je već u intervjuu s 19 godina, 1962. za Harper's Magazine rekao da je "previše Židova u šahu". Dodao je da ni žene nemaju što tražiti u šahovskim klubovima. "Žene su slabe. U usporedbi s muškarcima, one su glupe. Ne bi trebale igrati šah", smatrao je.

Nakon povlačenja iz šahovskog svijeta počinje kriviti Židove za svjetska zla, negira Holokaust, podupire teorije zavjere. Zbog čega je Fischer gajio mržnju prema Židovima nije jasno. Postaje izrazito kritičan i prema SAD-u, pogotovo pošto se nije mogao vratiti u zemlju nakon meča u Svetom Stefanu, pa tako hvali terorističke napade 11. rujna 2001., rekavši da "želi vidjeti kako su SAD izbrisane s lica zemlje".

Za vrijeme života u emigraciji blizu izručenja SAD-u bio je nakon što je uhićen u Japanu jer je koristio putovnicu koja nije bila važeća. Izručenje je izbjegao tako što je od islandske vlade tražio državljanstvo i putovnicu, a oni su mu je i izdali 2005. godine, s obzirom da je njegov "meč stoljeća" proslavio tu zemlju. Umro je 17. siječnja 2008. u Reykjaviku od zatajenja bubrega. Imao je 64 godine — točno toliko koliko ima polja na šahovskoj ploči.

NEVJEROJATNE SESTRE POLGAR

PIŠE: NATAŠA BARAC

Mjesto radnje — Mađarska, povijesno razdoblje — sedamdesete godine prošloga stoljeća. Komunistički psiholog osmišljava važnu pedagošku novinu u svom skromnom stanu u Budimpešti. Nakon što je proučio životne putove više nadarene djece, među kojima i Sokrata i Einsteina, došao je do zaključka da genij nije samo urođen, već da ga se može i steći i razviti.

Teorija Laszla Polgara je sljedeća: kada izložimo dijete preciznom intelektualnom procesu od najranije dobi, na taj mu način dajemo priliku da postigne izvrsnost. Židovski psiholog je odlučio da će pokretač u njegovom pokusu biti šah, dok će njegove tri kćeri — Zsuzsa, Zsofia i Judit — postati “pokusni kunići”: Sam Polgar je bio prilično prosječan šahist, ali smatrao je da je šah, kao visoko umna igra, savršena aktivnost koja će mu pomoći da dokaže svoju ideju. “U šahu, napredak se može mjeriti empirijskom metodom. Pobjeđujete ili gubite i možete igrati protiv igrača koji su klasificirani prema svojim rezultatima”, objasnio je.

U to doba šah je postajao sve popularniji u istočnoj Europi i često su upravo u šahu snage odmjeravali SAD i SSSR, dvije zemlje koje su tada bile usred Hladnog rata. U epskom sukobu 1972. godine američki velemaјstor Bobby Fischer zadao je briljantan udarac kada je pobijedio

ZSUZSA, ZSOFIA I JUDIT POLGAR

ruskog svjetskog prvaka Borisa Spaskog, čime je okončana sovjetska dominacija u šahu koja je trajala nekoliko desetaka godina. Polgar i njegova supruga Klara, učiteljica, uzeli su Fischera za primjer i odlučili obučiti čitavu novu generaciju šahovskih velemaјstora — svoje tri kćeri. Kako bi to ostvarili, zatražili su od komunističkih vlasti da svoje kćeri školuju kod kuće. Tri djevojčice nakon toga su odlazile u javne škole samo da bi položile neke od obaveznih testova iz određenih predmeta.

Tri su sestre od tog trenutka bile izložene strogoj disciplini: tri sata sporta svakoga jutra — stolni tenis, plivanje, trčanje, vožnja bicikla — nakon čega je uslijedilo višesatno igranje šaha sve do 22 sata kada su išle spavati. Polgar je sažeo analize koje su se odnosile na 200.000 profesionalnih šahista, iz specijaliziranih časopisa, te je tako svojim kćerima na raspolaganje stavio neku vrstu referencijalne biblioteke. Iako obitelj nije imala puno novaca na raspolaganju, psiholog je angažirao i šahovske stručnjake koji su pomagali

djevojčicama. “Nismo imali ni novčića”, sjeća se Laszlo, koji često priča i anegdote iz prošlosti.

“Za doručak, ručak i večeru jeli smo kruh s margarinom”, dodaje. Njegove kćeri ponekad su imale pravo na malo voća ili neke druge užitke, kupljene zahvaljujući novčićima koje su zaradile na improviziranim turnirima u susjedstvu.

“Razvio sam pedagošku metodu čiji je cilj bio da dokaže da svako normalno dijete može biti potencijalni genij”, objašnjava Laszlo Poglar.

I tako je njegova najstarija kćerka Zsuzsa, rođena 1969. godine, s tri godine počela učiti matematiku i strane jezike. Ako se htjela igrati, nije se mogla igrati s bilo kojom lutkom, već s pijunima, lovcima, kraljevima i kraljicama na šahovskoj ploči. Imala je samo četiri godine kada je njezin otac odlučio da će Zsuzsa svoje snage odmjeriti s odraslima iz najboljeg šahovskog kluba u Budimpešti. “Moj otac ih je izazvao da igraju šah sa mnom. Na početku su se svi smijali i govorili: ‘Vi se šalite, pa ona ne može ni sjediti za stolom!’”, prisjeća se Zsuzsa koja je udana za američko-vijetnamskog šahistu Paula Trounga. Ali šahisti se nisu dugo smijali. “Pobijedila sam. Moj suparnik je ustao i brzo nestao iz prostorije”, dodaje.

Kada je imala samo 12 godina, Zsuzsa je 1982. godine u Engleskoj pobijedila na ženskom natjecanju za mlađe od 16 godina. Bio je to njezin prvi međunarodni trofej. S 14 godina dobila je titulu najbolje šahistice na svijetu. U jednoj prilici adolescentica je čak igrala zavezanih očiju simultano protiv pet protivnika. “Moje kćeri su mogle igrati šah i stolni tenis istovremeno”, sjeća se Laszlo Poglar.

Zsofia, rođena 1974. godine i Judit, rođena 1976. godine, dobile su sličnu obuku od četvrte godine života. Najmlađa Judit je s pet godina igrala šah sedam sati dnevno i počela je razvijati agresivni i ofenzivni stil. Imala je samo sedam

godina kada je snage počela odmjeravati s najpoznatijim igračima: četiri godine kasnije jedan britanski novinar opisao ju je kao “najbolju igračicu s 11 godina u povijest, u muškoj i ženskoj konkurenciji”. Godine 1988. kada je imala samo 12 godina, postala je najmlađa međunarodna velemajstorica u šahu. Te je godine pobijedila na međunarodnom mješovitom turniru u Londonu, nakon

što je pobijedila nekoliko muškaraca-velemajstora i definitivno ušla u povijest. S 15 godina, postala je i sama velemajstorica, najmlađa velemajstorica svih vremena, te srušila rekord Bobbyja Fischera. Kada je imala 17 godina, 1992. godine, pobijedila je Spaskog, bivšeg svjetskog prvaka u Budimpešti. Deset godina kasnije Judit je u Moskvi pobijedila Garyja Kasparova, Židova armenskog porijekla,

koji se smatrao najvećim igračem svih vremena i koji je dva desetljeća dominirao svijetom šaha. Kasparov, koji je prethodno Judit nazivao “cirkuskom marionetom”, nakon poraza je bijesno napustio stol te je čak odbio pružiti ruku mladoj djevojci. Nakon toga, Judit je igrala isključivo protiv muškaraca te postala najbolja šahistica svih vremena. A tu je titulu otela svojoj sestri Zsuzsi.

Sestre Polgar postale su prvo poznate u Mađarskoj, a s vremenom su se pretvorile u međunarodni fenomen. Jedan genij u obitelji može se smatrati slučajnim, ali tri genija? Jesu li sestre Polgar imale prirodni talent za šah ili je njihov otac imao pravo?

“Da bi se postigli rezultati, mora se teško raditi. To nam govori i Talmud”, isticao je Lazlo Polgar. I nije slučajno da se program obrazovanja kojeg je osmislio Poglár koristi i na nekim od napredničkih ješiva.

“Moj djed je proučavao Toru nekoliko sati tjedno sve od svoje četvrte godine. To je oduvijek bila praksa kod Židova, da djeca budu izložena intenzivnom učenju od najranije dobi. Mi smo narod koji postiže uspjeh, ne zato što smo genetski superiorniji, već zato što smo uvijek veliku pažnju posvećivali učenju”, objašnjava Polgar. Ali to nije jedini ključ uspjeha. Prema njegovom mišljenju da bi se neko dijete pretvorilo u genija, treba se usredotočiti na neku posebnu disciplinu, posebno područje učenja. A upravo to je on napravio za svoje kćeri.

Lazlo je dakle jednostavno slijedio tradiciju onih očeva koji već stoljećima dijele tu viziju obrazovanja i izvrsnosti. Mozart je bio malo dijete kada ga je njegov otac Leopold počeo podučavati muzici. I tako je Mozart već s pet godina počeo komponirati. U 20. stoljeću Moshe Menuhin, židovski imigrant iz Bjelorusije i potomak osnivača hasidizma, učinio je od svog sina Yehudija, rođenog u SAD-u,

jednog od najvećih violinista svih vremena. “Novi element u projektu našeg oca bio je to da se radilo o projektu unutar vrlo zatvorenog društva ali i to što smo mi bile djevojčice”, primjećuje Zsuzsa Polgar.

Neki su smatrali, baš kao što je to bio i slučaj s nevjerojatnim uspjehom obitelji Kostelić, da je Laszlo Polgar iskoristio svoje kćeri za eksperiment koji je na sreću dobro završio.

“Moje kćeri su uravnotežene, inteligentne i sretno. Izgledaju li kao da su imali traumatično djetinjstvo?”, pita se Laszlo. Sestre Polgar su proputovale svijetom u razdoblju kada većina Mađara nije smjela putovati izvan granica istočnog bloka.

Uspjeh obitelji Polgar nije samo uspjeh ambicioznog profesora i oca. To je također i uspjeh Židova ponosnog na svoje korijene u zemlji u kojoj je antisemitizam bio latentan. “Antisemitizam mi je nepodnošljiv. Kada sam bio dijete, moji susjedi su me ponižavali samo zato što sam Židov. Ali to iskustvo mi je dalo dodatnu motivaciju za uspjeh”, dodaje. Njegov otac Armin bio je preživjela žrtva Auschwitza u kojem su ubijeni njegovi roditelji, prva supruga i njihovih šestoro djece. Uspjeh sestara Polgar u šahu na međunarodnoj sceni postao je neka vrsta štita za obitelj i čuvao ih je od prijetnji.

To međutim nije spriječilo mađarsku vladu da 1984. godine sestrama Poglár na tri godine zabrani nastupanje na međunarodnim turnirima. Kada je ta zabrana napokon ukinuta, sve tri sestre su 1988. ostvarile nevjerojatan uspjeh i osvojile ekipnu zlatnu medalju na 28. šahovskoj olimpijadi u Grčkoj i na taj su način prekinule desetljećima dugu dominaciju Sovjetskog Saveza.

“Preko noći smo postale nacionalne ikone”, sjeća se Zsuzsa. Za njezinog oca ta je pobjeda značila neku vrstu priznanja. Godinu dana kasnije pao je Berlinski zid i djevojke su konačno bile slobodne.

Laszlo Polgar napisao je 123 djela posvećenih šahu i dječjoj psihologiji, od kojih su neka postala pravi bestselleri. On je također izmislio i dvije posebne varijante šaha. Ali njegov najveći životni uspjeh i dalje su njegove kćeri. Iako su se sve tri povukle iz profesionalnog takmičenja i dalje su aktivne na promoviranju šaha na obrazovnom planu. Laszlo Polgar žali što njegove kćeri nisu primijenile njegove obrazovne metode na svojoj djeci. A žao mu je i da nisu postale šampionke u muškome šahu. Bez obzira na sve to, sestre Polgar krenule su kao djevojčice u osvajanje svijeta i u tome su nesumnjivo i uspjele.

ČAROBNJAK IZ RIGE

— MIHAIL NEHEMJEVIČ TALJ

PIŠE: IVAN SILOBRČIĆ

Šah je igra u kojoj čovjek naizgled nastoji oponašati kalkulator, računalo, zato se i mogu programirati računala koje igraju šah. Najveći šahisti, poput Kasparova i Magnussena, zbrajaju i zamišljaju niz partija istovremeno dok sjede za stolom pred šahovskom pločom i to je ono što garantira pobjedu. Međutim, jedan od najvećih šahista svih vremena igrao je upravo na način koji ne podsjeća na stroj, a sa samo 23 godine postao je najmlađi svjetski prvak u šahu — bio je to Mihail Nehemjevič Talj, iz židovske obitelji u Rigi, u Latviji (na ruskom Михаил Нехемьевич Таль, na latvijskom Mihails Tāls). Zahtjevno je opisati njegov stil igre, no najčešći epitet mu je ‘kreativan genij’ i šarmatan opis ‘čarobnjak iz Rige’ a često se spominje kako je on najegzotičniji šahist za izučavanje upravo radi svog jedinstvenog stila igre.

Mihail Nehemjevič Talj rođen je 1936. godine u Rigi u međuratnoj Republici Latviji. Prvi puta je vidio šahovsku ploču kada je gledao svog oca, doktora medicina, kako igra šah; napisao je diplomski rad o Iljfu i Petrovu; sa samo 23 godine je postao svjetski prvak u profesionalnom šahu na turniru 1960. godine (i, za one koji se razumiju u šah i matematiku, njegovo najviše ELO bodovanje je bilo 2705, u siječnju 1980.). Talj je bio poznat i po jednoj osobini koja je pokazivala njegov smisao za humor (kao da njegov diplom-

MIHAIL NEHEMJEVIČ TALJ

ski rad o Iljfu i Petrovu to ne pokazuje dovoljno), činjenicu da je rođen s tri prsta na desnoj ruci, navodno je iskoristavao da ‘preplasi’ protivnika, dok bi pred njim vrtio cigaretu ili šahovsku figuru s ta tri prsta. Njegova ‘šašavost’ se upravo slila i u njegov stil igranja šaha; a to je improvizacija, nepredvidivost, te se neki od njegovih poteza i opisuju kao potezi kojih se ne bi nikad sjetio šahovski kompjuter. Naime, najfrapantniji potez u šahu je žrtvovati najjaču figuru, kraljicu, da bi igrač dobio inicijativu (tempo kojim određuje pozicije oba šahista na ploči) — potez koji je on uživao pripremati, ne samo tako da pobjedi u određenoj poziciji gdje to ima smisla, već i da pobjedi maštovito, s osmijehom.

Osim što je bio svjetski prvak od 1960. do 1961. godine u profesionalnom šahu,

Talj je dan-danas šahist s drugim najdužim nizom pobjeda u profesionalnom šahu, i to nizom od 46 pobjeda i 49 remija, od 1973. do 1974. godine. Bio je i svjetski prvak u *blitz* šahu (vrlo kratke, tempirane partije od tri do pet minuta po šahistu) 1988. godine.

No, prije nego što je postao svjetski prvak u šahu 1960. godine, postigao je velike uspjehe u bivšoj Jugoslaviji (Bled, Zagreb i Beograd) 1959. godine, gdje je od komentatora i dobio nadimak ‘Srećko Srećković’ zato što se stalno fantastično snalazio, odnosno kreativno pobjeđivao; naime, pobijedio je tada Vasilija Smislova i Bobbya Fischera. On je i vježbao tako da je volio igrati *blitz* partije s entuzijastima po parkovima u Rigi i Moskvi; na taj je način mogao eksperimentirati, otkrivati nove linije i širiti *stablo varijacija*.

Naime, u šahovskoj terminologiji govori se o *stablu varijacija* kroz koje šahist prolazi u glavi tijekom igre, zamišljajući moguće smjerove u kojima bi mogla ići partija; Talj, koji je briljirao i kao teoretičar šaha, objašnjavao je da on igra tako da vodi protivnika u šumu iz koje jedino on zna put koji vodi prema izlasku. Stoga je on u šahovskom panteonu daleko najoriginalniji teoretičar šaha upravo radi svog kreativnog promišljanja ove matematičke igre (jer, kako kaže Kant u *Über Pädagogik*, rad ima za svrhu nešto izvan sebe, a igra — igra je svrha samoj sebi, okrugla aktivnost, odvojena od ostatka svijeta). Uostalom, Talj je i rekao da je šahovska partija za njega koncizna i elegantna kao lirska pjesma, da to nije jednostavno sport ili disciplina; to je umjetnička forma, koja uvijek iznova otkriva nove oblike, nove varijante, nove smjerova razmišljanja na crnim i bijelim poljima s crnim i bijelim figurama. Najviše je pisao o šahu u desetljeću koje su slijedile njegovoj tituli svjetskog prvaka, kada je uređivao časopis o šahu na latvijskom (koji se zvao *Šahs*), a i poslije je izdavao knjige analiza i komentara neke od svojih poznatijih partija (i jednu cijelu studiju samo za pobjedničku partiju za titulu svjetskog prvaka 1960. godine, protiv Mihaila Botvinnika) i vrlo koristan *Enciklopedijski udžbenik šahovske igre* (u tri toma, ko-autor Nikolaj Žuravljov). Bio je egzemplaran šahist, zato što mu je cilj bio *pobijediti*, a to je radio s velikim rizicima — koji su se isplatili, ne samo što je pobjeđivao, već i radi toga što je proširio domene teorije šaha; raširio je *stablu varijanti* ne samo pojedinih partija, već i teorije same igre šaha.

Tamo gdje je veliki Kasparov igrao tehnički, matematički, mašinski, Talj je igrao iznenađujuće, neočekivano i neponovljivo — i posljednju partiju Talj je odigrao u teško bolesnom stanju upravo protiv Kasparova. U proljeće 1992. godi-

ne, odigrao je *blitz* partiju s njim, i čak je tad pobijedio (na vremenu; Kasparovu je isteklo vrijeme). Time je podsjetio sve šahiste na svijetu kakav je on bio mislilac o šahu, toliko kreativan i uspješan da je čak i u fizički slabom stanju pobijedio protiv tada najjačeg šahista. Današnji velikani šaha (Magnus Carlsen, Hikaru Nakamura, Viswanathan Anand i drugi)

izražavaju ogromno poštovanje prema Talju, posebno i drugačije nego li prema drugim šahistima.

Talj je preminuo mjesec dana nakon te posljednje partije i pobjede protiv svjetskog prvaka. Veliki čarobnjak šaha sahranjen je na židovskom groblju Šmerlis u Rigi.

WILHELM STEINITZ

— PRVI SLUŽBENI SVJETSKI PRVAK KOJI JE ŠAH PRETVORIO U ZNANOST

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Wilhelm Steinitz bio je austrijsko-američki šahovski majstor, prvi službeni svjetski prvak i šampion koji je tu titulu držao dulje od bilo kojeg šahista, od 1886. do 1894. godine. Bio je jedini američki prvak svijeta prije Bobbyja Fischera. Nije izgubio ni jedan meč 32 godine, od 1862. do 1894. Nakon što ga je te godine pobijedio Emanuel Lasker, te je ponovno u revanšu izgubio 1896./1897. godine, Steinitz je doživio psihički slom i hospitaliziran je u Moskvi. Neko se vrijeme oporavljao, ali se ponovno razbolio i umro kao siromah. Uz izvanredne šahovske partije Steinitz je bio i šahovski teoretičar koji je unio izmjene u tu igru.

Steinitz, austrijski Židov, rođen je 1836. godine u Pragu, koji je tada bio dio Austrijskog Carstva. Naučio je šahovske poteze s 12 godina, a ozbiljnost, interes i vježba doveli su do toga da je ubrzo pobijedio svog profesora. Ozbiljno je počeo igrati u dvadesetim godinama, nakon što je napustio Prag 1857. godine kako bi studirao matematiku u Beču na Politeh-

ničkom sveučilištu, na kojem je proveo dvije godine.

Za boravka u austrijskoj prijestolnici, osigurao si je ulazak u šahovski klub tog grada i ubrzo postao poznat kao snažan i briljantan igrač. Brzo je napredovao kasnih pedesetih, od trećeg mjesta 1859. na bečkom gradskom natjecanju do prvog mjesta 1861. To je značilo da je postao najjači šahist u Austriji. Tada je odlučio u potpunosti se posvetiti igri na crno-bijeloj ploči.

Godine 1862. Steinitz je predstavljao Austriju na Međunarodnom šahovskom turniru održanom u Londonu i to je bio početak izvanredne karijere šahovskog majstora. Nastanio se u Londonu gdje je živio gotovo dvadeset godina. Uspjesi ostvareni 1862./1863. etablirali su Steinitza kao jednog od najboljih svjetskih igrača pa je tako mogao dogovoriti meč 1866. u Londonu protiv Adolfa Anderssena za koga se tada smatralo da je najjači aktivni šahist, jer se američki pravnik

Paul Morphy, vodeći igrač 19. stoljeća, bio umirovio iz aktivnog natjecanja. Steinitz je pobijedio Anderssena, a kao rezultat pobjede u tom meču na Steinitza se počelo gledati kao na najboljeg svjetskog šahista.

Trebalo mu je nešto duže da dođe na vrh kada je riječ o turnirima — prvi turnir na kojem je završio ispred Anderssena bio je u Beču 1873. Tada je Steinitz krenuo s “pozicijskim” stilom igre koji je postao baza modernog šaha.

Između 1873. i 1882. Steinitz nije igrao na turnirima i odigrao je samo jedan meč. Umjesto toga, koncentrirao se na šahovsko novinarstvo, izvještavajući prije svega za *The Field*, tada vodeći britanski sportski časopis. Steinitz se vraća aktivnom šahu na turniru u Beču 1882. koji je tada proglašen najjačim turnirom svih vremena i briljira.

Početak osamdesetih godina 19. stoljeća boravio je u SAD-u, prije svega na području Philadelphije, gdje mu je priređena srdačna dobrodošlica i odigrao je više mečeva. Posjetio je i New Orleans, gdje je živio Paul Morphy. Godine 1883. odlučuje napustiti Englesku i skrasiti se u New Yorku gdje je živio ostatak života. Pet godina kasnije postao je američki građanin i promijenio ime u William. Nastavlja pisati o šahu, a utemeljuje i Međunarodni šahovski magazin koji je uređivao do 1895. godine.

Službeni svjetski prvak Steinitz postaje 1886. godine, nakon pobjede u meču protiv Johannes Zukertorta igranom u New Yorku, Saint Louisu i New Orleansu. Bio je to prvi ogleđ u povijesti šaha za naslov svjetskog prvaka. Razvitak društva i gospodarstva, te respektabilan broj vrhunskih šahista (uz Steinitza i Zukertorta bili su tu i Joseph Blackburn, Adolf Anderssen, Mihail Čigorin...), omogućili su na kraju 19. stoljeća stvaranje institucije prvaka svijeta. Interes za susret dvojice šahovskih velikana onog doba bio je go-

lem, gotovo kao interes koji danas vlada za najpopularnije sportove. Pripreme za organizaciju dvoboja trajale su jako dugo. Prihvaćeno je da se pobjednik tog susreta ima pravo nazvati prvakom svijeta u šahu. Meč je završio pobjedom Steinitza 10:5, uz 5 remija. To je bio početak jedne nove povijesti i golemog napretka šaha.

Steinitz je naslov obranio u ogleđima protiv Čigorina (1889. i 1892.) i Isidora Gunsberga (1890.). Titulu će držati do 1894. godine, kada gubi od Emanuela Laskera. U to doba već je razmišljao o umirovljenju, ali je promijenio stav kada mu je Lasker, 32 godine mlađi, bacio rukavicu. Meč je odigran u New Yorku, Philadelphiji i Montrealu. Tridesetdvo-godišnja dobna razlika između Steinitza i Laskera bila je najveća u povijesti dvoboja za svjetskog prvaka i to je ostala do danas. Neki su komentatori tvrdili da “eksperimentalne” poteze Steinitz nije smio vući u takvom susretu i da su oni najveći razlog njegova poraza. Nakon što je izgubio titulu, Steinitz je češće nego ranije igrao na turnirima. Krajem 1896. i početkom 1897. odigrao je uzvratni meč s Laskerom u Moskvi, ali je ponovno izgubio. Ubrzo nakon dvoboja, Steinitz je doživio psihički slom i bio je u moskovskom sanatoriju 40 dana gdje je navodno puno vremena proveo igrajući šah.

Wilhelm Steinitz bio je jedan od najutjecajnijih igrača, pisaca o šahu i teoretičara u povijesti te aktivnosti koju se smješta negdje između sporta, igre i umjetnosti. Steinitz je utemeljio novu školu šaha i njegove su teorije, zajedno s onima njegovog suvremenika Paula Morphyja, postavile temelje za početak igranja modernog šaha. Do ranih 1890-tih Steinitzov pristup je široko prihvaćen, a nova generacija vrhunskih šahista priznala je da mu mnogo duguje, među njima i njegov nasljednik na mjestu svjetskog prvaka Emanuel Lasker. Godine 1888. i 1889. surađivao je s Američkim šahov-

skim kongresom u projektu definiranja pravila za buduća svjetska prvenstva u šahu i bio je glavni faktor u razvoju šaha u toj zemlji.

Steinitzova igra do 1872. bila je slična njegovim suvremenicima, oštra i agresivna. Tim je stilom postao svjetski broj jedan pobijedivši Anderssena 1866. i potvrdio poziciju pobjedom nad Zukertortom 1872. Godine 1873., igru nenadano mijenja i daje prioritet onome što se naziva pozicijskim elementima u šahu. Neki su od tadašnjih šahista smatrali njegov novi pristup nerazumljivim, dosadnim ili čak kukavičkim, ali kada je 1886. pobijedio Johannes Zukertorta u prvom meču za svjetskog prvaka, postalo je evidentno da Steinitz igra na novoj razini.

Krajem karijere, smatralo ga se sve više teoretičarem igre, a manje igračem. Najznačajnija slabost u igri bila mu je navika da na vrhunskim natjecanjima odigra “eksperimentalne poteze” i tako se nepotrebno dovodi u teške obrambene pozicije.

Steinitz je živio s Caroline Golder a njihova jedina kći Flora rođena je 1866. Flora je umrla u dobi od 21 godine, a Caroline 1892. Nekoliko godina kasnije ponovno se oženio i imao još dvoje djece.

Umro je, psihički bolestan, u Manhattan State Hospital 1900. od srčanog udara. Šahovska karijera nije mu donijela financijsku dobit jer je slabo upravljao novcem pa je umro kao siromah. Pokopan je na groblju u Brooklynu. I zanimljiva koincidencija — kada je umro imao je 64 godine, isto koliko je u trenutku smrti imao i kasniji američki svjetski prvak Bobby Fischer, a upravo 64 polja ima i crno-bijela šahovska ploča kojoj su obojica posvetili svoje živote.

SLUČAJ VAJNŠTAJN: VIŠE OD ŠAHOVSKE IGRE

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Kada govorimo o najvećim imenima, titanima u povijesti šahovske igre, uglavnom spominjemo imena raznih velemajstora, u pravilu svjetskih prvaka u širokom rasponu od Aleksandra Aljehina, Emanuela Laskera, Josea Raula Capablanca do Mihaila Talja, Garija Kasparova i aktualnog svjetskog šampiona Magnusa Carlsena, igrača s najvećim brojem bodova od kako se vode službene rejting liste. Naravno, ipak se najčešće spominje genijalni i neponovljivi Robert Bobby Fischer koji je po mnogima ostavio najdublji trag u povijesti ove drevne igre. Međutim, mnogi ne zaboravljaju ni velemajstore poput Davida Bronštajna i Viktora Korčnoja koji se nikada nisu popeli na šahovski tron, iako su u nekoliko navrata bili tako blizu titule, ali su svojim originalnim pristupom igri ostali trajno zabilježeni kao neokrunjeni šahovski šampioni. Bez ogleđa na sve razlike u karakteru, mentalitetu, mašti, borbenosti spomenutih velemajstora, svi su se odlikovali velikim poznavanjem šahovske teorije i isticali originalnim rješavanjem i najsloženijih šahovskih kombinacija i svi su i znanjem i zvanjem bili istinski velemajstori. Ali, među njih ugurao se jedan "amater", veliki zalju-

bljenik u šah, koji se izuzev u mladosti, nikada nije službeno natjecao, ali je po općem sudu bio pravi velemajstor bez titule. Napisao je nekoliko šahovskih priručnika i udžbenika ("Meranski sistem u historijskom razvoju", "Kombinacije otvaranja", "Šahovski ratovi" i knjige o Laskeru, Bronštajnu itd.) koji se i danas smatraju najboljom literaturom te vrste

ikada napisanom, iako je naravno bilo i kritičara, poput velemajstora Jurija Averbaha, koji su im osporavali vrijednost. Ime mu je Boris Samuilovič Vajnštajn i o njemu se zapravo jako malo zna iako je svojim velikim šahovskim znanjem, ali i političkim statusom (bio je visoko pozicioniran u sovjetskom državnom aparatu) bitno utjecao na tokove sovjetskog pa

samim time i svjetskog šaha, posebice u razdoblju početka 30-ih pa sve do 50-ih godina minulog stoljeća. Upravo u tom razdoblju sovjetski su velemajstori dominirali svjetskom šahovskom arenom i to je trajalo sve do pojave Roberta Fischera koji je prekinuo niz njihovih pobjeda na velikim međunarodnim turnirima, olimpijadama i prvenstvima za titulu ekipnog i pojedinačnog prvaka svijeta.

I danas se mnogi pitaju tko je zapravo stvarno bio Boris-Borja VajNSTajN, čovjek koji je tijekom Drugog svjetskog rata spasio od sigurne smrti jednog od najoriginalnijih šahista u povijesti ove igre Davida Ionoviča Bronštajna, a potom mu pomogao u meteorskom, šahovskom usponu. VajNSTajN je bio 17 godina stariji od Bronštajna, ali se prema njemu ponašao kao prema sinu, odviše zaštitnički, ali uvjeren da mu je snagom talenta koji posjeduje predestinirana titula svjetskog prvaka, vršio je pritisak na mladog šahistu želeći mu pomoći da to što prije ostvari. U stvari, preko njega se želio obračunati s "mrskim" Botvnikom, što se u konačnici pokazalo kontraproduktivnim, pa i tragičnim za samog Bronštajna, ali njihove su biografije toliko isprepletene da ih je nemoguće odvojiti. To se najbolje vidi na primjeru znamenite knjige "Međunarodni turniri velemajstora", koju je potpisao BronštajN, iako nije tajna da je stvarni pisac bio VajNSTajN koji se odrekao autorstva samo kako bi svom šticićeniku omogućio što bržu i veću promociju.

VajNSTajN je rođen 1907. godine u Odesi u bogatoj židovskoj obitelji industrijalaca, a od djetinjstva se isticao nesvakidašnjom, briljantnom inteligencijom. Već sa 14 godina savršeno je govorio francuski, engleski i njemački, a budući je "preskakao" razrede u toj dobi je i upisao studij mehanike i matematike u Taškentu kamo se obitelj preselila nakon boljševičke revolucije (1917.). Naime, kako bi što je moguće više prikrili

svoje građansko porijeklo koje u prvim godinama sovjetske proletherske vlasti nije bilo "društveno preporučljivo", mlađahnog Borju su roditelji (na)učili da se ničim suviše ne ističe, da uvijek čeka i sagleda razvoj situacije, jer to je jedini način da preživi sve bure i oluje krvave ruske revolucije. Tom se "taktikom" VajNSTajN virtuožno (po)služio i ona ga je uspješno dugo vremena vodila kroz život. U Taškentu je upoznao sovjetskog ministra Duz-Hotimirskog, velikog poklonika šahovske igre koji se oduševio Borjinim šahovskim analizama i pomogao mu da ga nova boljševička vlast prihvati bez suvišnih "ideoloških" propitivanja. Tako je kao mlad čovjek, VajNSTajN koncem 20-ih godina minulog stoljeća postao čelnikom Srednjoazijske šahovske sekcije, a to je bilo i vrijeme kada se svojim priložima o šahu (pod pseudonimom Ferzberi, ali i vlastiti imenom) intenzivno javljao u stručnim publikacijama i time ujedno svratio pozornost šire šahovske javnosti na svoj rad. Ubrzo su ga zapazili nadređeni u Moskvi i Lenjingradu; iako nije bio član KPSS (učlanio se tek nakon Staljinove smrti 1953.) jednostavno ga nisu mogli ignorirati, uz već spomenuto poznavanje stranih jezika (govorio je još i materinski jidiš i hebrejski), posjedovao je sjajne organizatorske sposobnosti, ali imao je i osobinu da u pravo vrijeme kaže ono što treba reći, ali i prešuti kada je potrebno. Pozvali su ga u Moskvu i ponudili mu važno mjesto u Glavnoj upravi za graditeljstvo pri NKVD-u, odnosno sovjetskoj tajnoj policiji i službi sigurnosti koja je nadgledala cijeli sustav gulaga, tj. koncentracijskih, radnih logora u kojima su, posebice u vrijeme Staljinove diktature bili zatočeni milijuni sovjetskih građana koji su služili kao robovska radna snaga na najtežim poslovima u obnovi i izgradnji "prve zemlje socijalizma". VajNSTajN je privlačio

pozornost već samom svojom pojavom, uvijek elegantan, visok, uglađen, volio je odlaziti u kazalište, izvrsno je poznao klasičnu glazbu, a prva supruga (ženio se nekoliko puta) Veronika Dudarova bila je poznata dirigentica. Stekao je reputaciju svestrano obrazovanog čovjeka, pomalo rezerviranog, ali gotovo aristokratskog ponašanja koji je društvo znao zadiviti manirima i duhovitošću, kao i šarmirati, posebice ženski svijet, ironičnim, pa i sarkastičnim dosjetkama. Sjajno je igrao poker i bridž, zalazio je u bohemska društva i umjetničke krugove, gdje su ga iznimno uvažavali i rado primali, a oni rijetki koji su imali čast da ga posjete u njegovom velikom i luksuzno namještenom stanu u središtu Moskve, govorili su o njegovoj velikoj biblioteci od nekoliko tisuća knjiga, sve na stranim jezicima, koje je nabavljao često putujući u Ameriku i Zapadnu Europu. Glavna uprava ga je poslala da nadgleda radove na izgradnji Bajkalsko-amurske magistrale, a kako se i tu istakao, s tek napunjenih 30 godina zauzeo je jednu od najutjecajnijih funkcija u čitavom državnom aparatu: postao je 1939. šef Odjela za planiranje pri Upravi za investicije i izgradnju i to nakon što je na čelo NKVD-a došao zloglasni Lavrentije Berija koji je iznimno cijenio velike sposobnosti i poduzetnost svog suradnika.

Tijekom rata, u činu pukovnika tajne službe, VajNSTajN je rukovodio sustavom snabdijevanja cjelokupnog logorskog sustava, u to vrijeme od presudne važnosti za funkcioniranje ratne privrede, ali istodobno od 1942.-45. godine, imenovan je za predsjednika Svesavezne sovjetske šahovske federacije i važio je za iznimno moćnog čovjeka. To potvrđuje samo jedan u nizu detalja; kada je 1944. Crvena armija ušla u Talin, tadašnji čelnik estonskog šahovskog saveza zamolio je VajNSTajna da pomogne u rehabilitaciji čuvenog velemajstora Paula Keresa koji

se tijekom rata blamirao sudjelujući na turnirima koje su organizirali nacistički okupatori. Vajntajin je to odbio, ali ipak je spasio Keresa osude na 25 godina robije i rada u gulagu (predviđena kazna za kolaborante), a svršetkom rata pomogao mu je da se postupno uključi u građanski i šahovski život, a jednom je prijatelju priznao da je Keres zaslužio najtežu kaznu, ali ga je spasio, jer se divio njegovom šahovskom geniju.

S velikim sovjetskim šahistom, budućim svjetskim prvakom, ali i poznatim znanstvenikom Mihailom Botvnikom upoznao se još za studentskih dana i među njima se odmah razvilo rivalstvo koje je vremenom preraslo u otvoreno

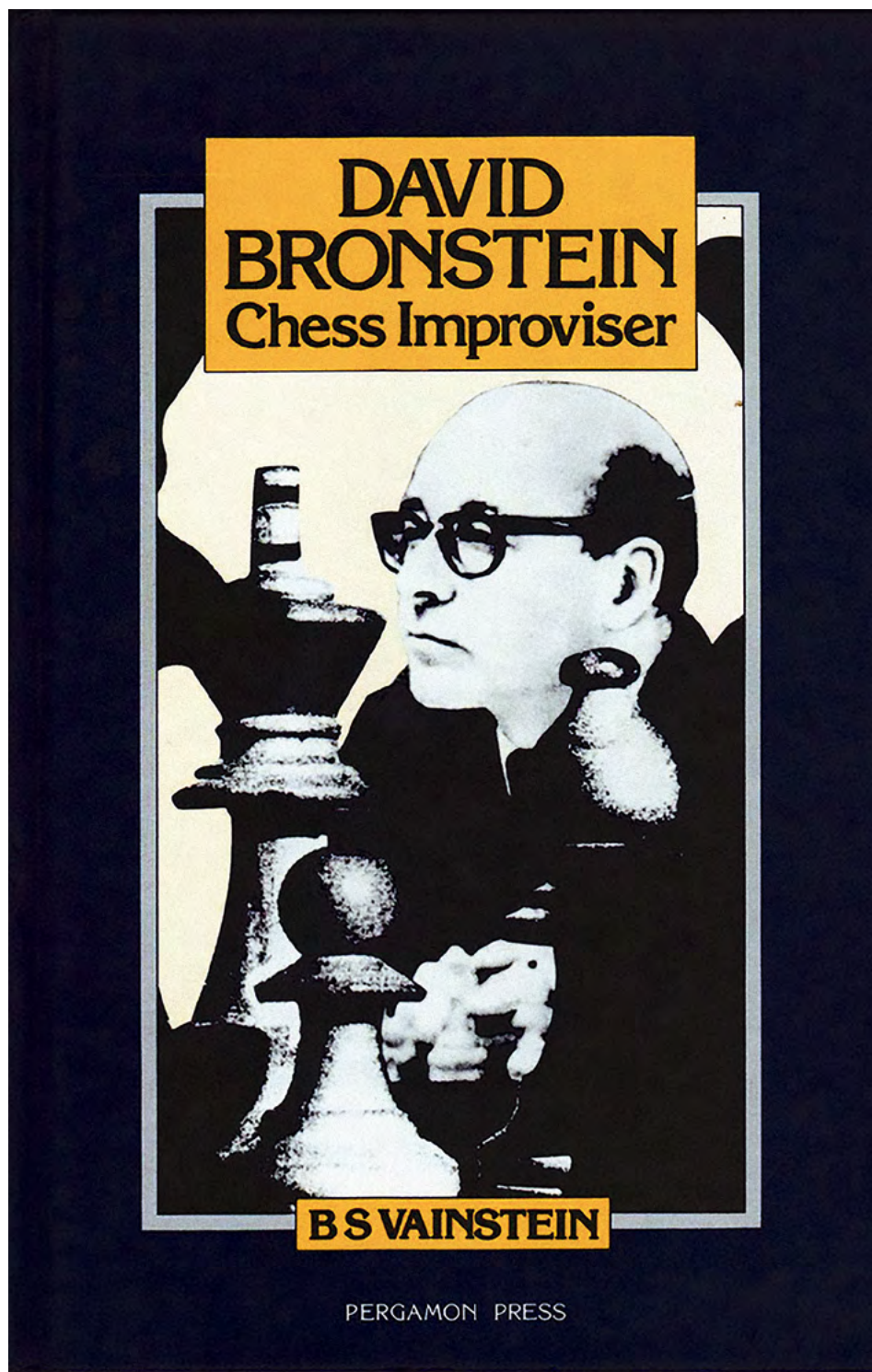
neprijateljstvo, pa i mržnju. Sve je započelo naivno, na jednom su turniru igrali jedan protiv drugoga i Botvnik se našao u teškoj, ali kasnije su analize pokazale ne i izgubljenoj poziciji, i to je toliko pogodilo Botvnikovu taštinu da nikada nije mogao Vajntajnu oprostiti “poniženje” koje mu je ovaj nanio. Naime, smatrao ga je “pacerom” i bilo ga je sramota izgubiti (stoga i nije došao na nastavak partije), a kako se Vajntajin uspinjao u državnoj hijerarhiji, tvrdio je za njega da je opasan i zao i da ga patološki mrzi. Istina je bila da Vajntajin kao visoki čelnik šahovske federacije nije odobravao Botvnikovu ideju da mu se organizira meč s tadašnjim šampionom

svijeta, ruskim emigrantom Aleksandrom Aljehinom koji je suvereno vladao šahovskom scenom i koji je u to vrijeme svoje najopasnije konkurente (Arona Nimcoviča, Jefima Bogoljubova, Aki-bu Rubinsteina, Savielly Tartakowera i Rudolpha Spielmana) nadvisio za cijelo koplje. Jednom prigodom je Vajntajin rekao Botvniku: “Kako vi kao komunist i Židov uopće možete razmišljati o meču sa čovjekom koji je okrvavio ruke ubijajući komuniste i Židove”, što je naravno bila čista izmišljotina, ali je namjerno insinuirao, sve kako bi se onemogućio taj meč. Na koncu, čak je zaprijetio i ostavkom u šahovskom savezu, ukoliko se popusti “Botvnikovim ucjenama”. Naravno, Botvnik je to shvatio kao osvetu, ali nakon što je Aljehin umro u Lisabonu 1946. godine, Sovjeti su ga potihom “rehabilitirali”, a FIDE je 1948. organizirala meč petorice (Botvnik, Keres, Vasilij Smislov, Max Euwe i Samuel Reshevsky) na kojem je uvjerljivo pobijedio Botvnik i tako na tronu naslijedio preminulog šampiona. U međuvremenu, Vajntajin je dao ostavku na članstvo u rukovodstvu sovjetske šahovske federacije nezadovoljan forsiranjem Botvnika, a na štetu ostalih sovjetskih velemajestora, ali to je također već bilo vrijeme kada je preuzeo pokroviteljstvo nad Bronštajnom u namjeri da se uz njegovu pomoć suprotstavi Botvniku.

Tijekom Drugog svjetskog rata Vajntajin je posjetio opkoljeni i razrušeni Staljinograd i tu je upoznao Davida Bronštajna, za kojeg je već ranije čuo da je genijalan šahist, a ubrzo se u to i sam uvjerio. Za vrijeme najžešćih nacističkih napada na grad, Bronštajin nije obraćao pozornost na granate i opasnosti, već je neprestano analizirao šahovske probleme, takav je bio cijeli život: sav, bez ostatka posvećen šahu. Vajntajin ga je poveo u Moskvu i počeo se brinuti o njemu (David je dugo živio u njegovom stanu), savjetovao ga

je i činio sve kako bi mu omogućio da se što prije dokopa šahovske krune. Inače, Bronštajn je pripadao nekada bogatoj i brojnoj židovskoj obitelji od koje je većina članova emigrirala na Zapad, a oca su mu strijeljali boljševici kao narodnog neprijatelja i bez Vajnstajnovne pomoći, ma koliko bio genijalan šahist, sigurno ne bi mogao proći sve “ideološke filtere” sovjetskog režima. Prva velika stepenica za Bronštajnov ulazak u borbu za titulu šahovskog šampiona bio je turnir kandidata u Budimpešti 1950. godine. U to je vrijeme glavna zvijezda bio Isak Boleslavski, ali je imao jednu manu: nikako mu nije odgovarao Botvnikov stil igre i u međusobnim mečevima s njim imao je katastrofalan skor. To je bio dodatni razlog zašto je Vajnstajn tako snažno stao iza Bronštajna, ali uprkos svemu, dva kola prije kraja turnira, Boleslavski je imao čitav bod prednosti pred Bronštajnom kojem je sekundant bio upravo Vajnstajin. Na koncu, Bronštajn se bodovima uspio izjednačiti s Boleslavskim koji je posljednje dvije partije odigrao blijedo i neuvjerljivo. Prema pravilima FIDE, budući su podijelili prvo mjesto, morali su odigrati dodatni međusobni meč u kojem je Bronštajn u ravnopravnoj borbi uspio nadigrati Boleslavskog i tako se kvalificirati za meč sa Botvnikom. Važno je napomenuti da je na turniru u Budimpešti među svim sekundantima, samim velemajstorima, Vajnstajn iako bez titule, proglašen najboljim sekundantom što je slavni velemajstor Miguel (Mendel Moses) Najdorf prokomentirao riječima: “To je stoga što Borja jedini ne misli da igra bolje od drugih”. Prije meča za titulu prvaka između Bronštajna i Botvnika (1951.), potonji je inzistirao da se Vajnstajnu onemogućiti da bude sekundant njegovog protivnika, pravdajući to činjenicom kako nema nikakve kvalifikacije za tu ulogu. Iako službeno Vajnstajn nije imao nikakvu funkciju, on je bio mozak cijele

operacije, a poznati šahovski analitičar Aleksandar Konstantinopoljski u svojim je memoarima opisao kako se cijeli aparat ministarstva unutrašnjih poslova na

čelu s ministrom Viktorom Abakumovim stavio u službu Vajnstajna. Meč je imao dramatičnu završnicu, nakon 22. partije Bronštajn je vodio 11,5: 10,5 i činilo se

da mu je pobjeda nadomak ruke. Uoči 23. partije naglo je obolio, dobio visoku temperaturu, ali Vajštajn, opsjednut da se Botvinić što prije porazi, nije zatražio odgodu partije koja je prekinuta u remi poziciji. Umjesto da cijelu noć analiziraju nastavak partije, Bronštajn se odmarao, u nastavku nesmotreno pogriješio i izgubio. Posljednja, 24. partija je završila remijem, meč je okončan neriješeno 12:12 i prema pravilima FIDE, Botvinić je zadržao titulu budući da nije izgubio meč. Ubrzo nakon toga, Vajštajn i Bronštajn su zahladili odnose, a u vrijeme Hruščovljeve destalinizacije, Borja se povukao iz Ministarstva unutrašnjih poslova i prestao kontaktirati sa svijetom. Tek se jednom nakon nekoliko godina susreo s Bronštajnom upravo po njegovom povratku iz Amerike i upitao ga, znajući da sovjetska šahovska federacija protežira Botvinića, zašto nije ostao u SAD-u kada mu tamo živi veliki dio obitelji i kada su

mu to Amerikanci nudili, obećavajući da će ga svesrdno podržati u borbi za titulu svjetskog šampiona. Bronštajn je slegnuo ramenima i uzvratilo protupitanjem: “A zašto to niste učinili Vi i sami ste često boravili u Americi, a dio Vaše rodbine i danas živi tamo?”

Za vrijeme perestrojke, Vajštajn je javno osudio Staljinove zločine, ali ga je pratila stigma “Berijina čovjeka”, a nije ni odustajao od stava da je u vrijeme borbe za opstanak socijalizma prinudni rad u gulazima imao smisla i kako bez njega ne bi bilo moguće razviti i obnoviti ratom razrušenu zemlju. A, na pitanje novinara Sergeja Voroncova zašto nije objavio memoare (navodno ih je pisao, ali nikada nisu pronađeni) i pojasnio svoj odnos prema Bronštajnu, odgovorio je da o svom radu u tajnim službama ne smije ništa javno reći, ali je priznao kako je vlastitim ambicijama i nepotrebnim pritiscima na mladog genija pogriješio,

što ga je vjerojatno i koštalo titule, ali istodobno je Bronštajnu zamjerio što nije bio u stanju oduprijeti mu se, prepuštajući Vajštajnu kao neupitnom mentoru da umjesto njega donosi odluke. A na pitanje o budućnosti šaha, pozvao se na svoju slavnu knjigu “Improvizacije šahovskog umijeća” u kojoj je inzistirao na tezi kako šah nije samo igra, intelektualna borba i sukob karaktera, već prije i iznad svega umjetnost na što se danas zaboravilo. Bio je uvjeren kako će se šah ponovo vratiti “stvaralačkom umijeću”, a čini se da se to danas upravo i događa. Vajštajn je umro 1993. u dobi od 86 godina, a na njegovoj sahrani na koju je došlo mnoštvo ljudi, ljubitelja i poštovatelja šaha, jedan od njegovih znanaca je konstatirao: “Da je Borja živio u Beču, Parizu, Londonu ili New Yorku svojim sposobnostima sigurno bi se nametnuo kao čelni čovjek države; jednostavno u svemu je bio velika i iznimna osoba”.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAV SCHWARZ

- *DUNJA ILIĆ I MAJA RODICA VIRAG*
— DONACIJA U IZNOSU OD 4.996,12KN ZA NAGRADU
ZDRAVSTVENOM OSOBLJU ZBOG SKRBI O GDI SONIJI RUPENI
 - *ZDRAVKO GOLDNER I ALENKA GOLDNER SUČIĆ*
— DONACIJA ORTOPEDSKOG POMAGALA
 - *ADRIANA DEMET MITKOVA*
— DONACIJA MEDICINSKE OPREME
 - *IDEA ACTIVA D.O.O.*
— DONACIJA 204 L EKOLOŠKOG SOKA OD ARONIJE
-

IGRA KRALJEVA

PIŠE: J. C.

Igra šaha već stotinama godina zaokuplja zaljubljenike u ovu igru, a posljednjih nekoliko godina šah je ponovno doživio pravi uzlet — djelomično zbog pandemije Covida 19 ali i zbog popularne Netflixove serije “Damin gambit”. Prema dostupnim podacima od ožujka 2020. godine u svijetu je registrirano oko 11 milijuna novih šahista.

Šah je, kao niti jedna druga igra ili bolje rečeno, niti jedan drugi sport, bio oblikovan utjecajem židovskih sportaša i obožavatelja ove igre. Popis židovskih šahovskih velemajstora — najviše titule koju dodjeljuje svjetska šahovska federacija FIDE — stvarno je dugačak, baš kao što je dugačak i popis židovskih svjetskih šahovskih prvaka. Šahisti poput Garyja Kasparova i Emanuela Laskera prave su legende u povijesti popularne mozgalice, koja već stoljećima zaokupljuje svijet.

Nema sumnje da je šah oduvijek imao posebno mjesto među židovskim narodom, a veliki uspjeh židovskih šahista u posljednja dva stoljeća i dalje predstavlja pravu zagonetku.

Aktualnog svjetskog prvaka u šahu, norveškog velemajstora Magnusa Carl-sena, izazvao je na Svjetskom prvenstvu FIDE u Dubaiju 2021. godine židovski vele-majstor Jan Nepomnjaschtschi (skraćeno “Nepo”). Iako je Carlsen već ranije smatran favoritom, nedavno je priznao: “Danas je Nepomnyashchi jedan od rijetkih koji me može poraziti”. Prema podacima “Chess Basea”, izraelska metropola Beer Sheva, grad je s najvećim postotkom ša-

hovskih velemajstora u svijetu u odnosu na broj stanovnika — taj grad u Negevu ima po jednog velemajstora na svakih 22.875 stanovnika! Veliki broj korisnika popularne šahovske web-stranice chess.com navodi ove statističke podatke te naglašavaju postoji li ipak neki poseban razlog zbog kojeg su mnogi od najvećih šahista bili ili jesu Židovi.

Prema nekim mišljenjima, natprosječni uspjesi židovskih šahista mogli bi se pripisati intenzivnom proučavanju Talmuda, što se u judaizmu njeguje tisućama godina, a neki stručnjaci smatraju da se način razmišljanja u šahu može usporediti s talmudskim načinom razmišljanja. I doista, igra šaha i pristup Talmudu imaju neke zajedničke stvari: vizualno razumijevanje, antiautoritarni i kreativni način pronalazjenja rješenja i stvaranja alternativa.

Britanski šahist i pisac Gerald Abrahams smatra da je uspjehu židovskih šahista pridonijela i ljubav prema učenju, odlučnost te dar za strane jezike. Prema jednoj legendi, kralj Salomon, koji je slovio kao jedan od najpametnijih ljudi na svijetu, izmislio je igru koju je navodno zvao “igra kraljeva” i koju je igrao protiv drugih pripadnika kraljevske obitelji. Ta legenda međutim nije i povijesno potvrđena i smatra se da nije vjerojatna.

Talmud, međutim, spominje šah. U traktatu Ketubot (61b) Babilonskog Talmuda, raspravlja se o igri pod nazivom “Nadreshir”. Srednjovjekovni komentator Talmuda Rashi (rabin Shlomo Yitzhaki, 1040. – 1105.) identificira spomenutu igru kao “Ishkekish”, što je starofrancuska riječ za šah. O šahu su pisali i raspravljali tijekom povijesti mnogi židovski mislioci i autori. Među njima je bio i poznati španjolski učenjak i filozof rabin Yehuda Halevi (1075. – 1141.), koji navodi kako je “malo vjerojatno da bi slabiji šahist pobijedio jačeg. Ne može se govoriti o sreći ili nesreći u partiji šaha, kao ni u ratu između dva kralja. Jer pravila igre

su prilično otvorena za proučavanje, a stručnjak će uvijek biti pobjednik” (Kusari 5:20,52).

Zet rabina Yehude Halevija, pjesnik-filozof rabin Avraham Ibn Ezra (1089. – 1167.), bio je strastveni igrač šaha, pa i među njegovim brojnim pjesmama ima ih nekoliko i o šahu.

U pjesmi “Pjesma o Ishkuki” Ibn Ezra opisuje pravila igre i različite načine kretanja pojedinih figura. Važnost ovih pjesama dokazuje činjenica da se neka pravila u modernom šahu mogu pratiti od Ibn Ezrinih spisa.

Posljednjih nekoliko stoljeća razvila se i burna rasprava o tome je li dopušteno igrati šah na šabat, a neki su rabini smatrali da je to neprikladno, a možda čak i zabranjeno. Rabin Yehoshua Neuwirt, međutim, navodi da je to dopušteno sve dok se ne kocka za novac.

Zanimljivo je da igra šaha ima čak i duhovno značenje u pokretu Chabad:

nakon što je profesionalni šahist Samuel Reshevsky postao šahovski prvak SAD-a 1946. godine, rabin Yosef Yitzchak Schneerson, šesti rabin Lubavitcha, otkrio je svojim sljedbenicima (među kojima je bio i Samuel Reshevsky) duhovno značenje šaha. Dakle, kako je objasnio, ova igra simbolizira stalnu borbu Keduše (Svetosti) protiv Sitra Achra (Yezer Hara — zli instinkt), a različite figure predstavljaju različite instrumente koji se koriste u ovoj borbi.

Postoji chabadski običaj igranja šaha na “Nittel-Nacht” (noć 24. prosinca) te dobro poznata fotografija koja prikazuje rabina Yosefa Yitzchaka Schneersona i njegovu obitelj, zeta rabina Menachema Mendela Schneersona (sedmi rabin Lubavitcha) kako igraju šah jedni protiv drugih.

A tajna veza između Židova i šaha očito će još dugo zaokupljati javnost.

PARTIJA ŠAHA KRALJA SALOMONA

PIŠE: F. B.

Prema legendi koja doduše vjerojatno nije povijesno utemeljena, mudri kralj Salomon izumio je igru šaha, a kao izumitelj ove igre bio je i prvi šahovski velemajstor. Omiljeni protivnik u “kraljevskoj igri”, židovskom je kralju bio general Benayahu, zapovjednik njegove vojske. Ali prema legendi, Benayahu nije bio dorastao Salomonu i nikada nije uspio pobijediti kralja u partiji šaha.

Jednoga dana kralj Salomon i Benayahu igrali su partiju šaha i činilo se kao da će i ova partija završiti još jednim šah-matom kralja Salomona. Pažnju igrača odjednom je privukla žustra rasprava koja se odvijala na ulici. Kralj je otišao do prozora znatizeljan da vidi što se to događa a za to vrijeme Benayahu je lukavo sklonio jednu Salomonovu figuru sa šahovske ploče i stavio ju među svoje osvojene figure. Kada se kralj vratio, igra je nastavljena, ali Salomon više nije mogao matirati i izgubio je partiju.

General Benayahu je bio sretan i napustio je prostoriju. A pametni židovski kralj počeo je u mislima prolaziti kroz posljednji niz šahovskih poteza, te je zatim postavio figure na šahovskoj ploči kako bi ponovno odigrao kraj igre. Želio je vidjeti gdje je pogriješio kako više nikada takvu grešku ne bi ponovio. Tada je shvatio da je jedna njegova figura bila uklonjena sa šahovske ploče i postalo mu je jasno da je Benayahu mogao uzeti šahovsku figuru

samo u onom trenutku kada je Salomon otišao do prozora.

Ovaj čin prijevare jako je zabrinuo Salomona. Nije očekivao da bi čovjek kojem je vjerovao mogao tako nešto učiniti, a užasnulo ga je to što je počeo sumnjati u njegovu lojalnost. Ali koliko god o tome razmišljao, nije mogao pobjeći od činjenice da je Benayahu namjerno uklonio figuru kako bi pobijedio. Salomon je odlučio da generala neće suočiti s optužbom već da će učiniti nešto kako bi Benayahu sam priznao što je učinio. Salomon je razmišljao nekoliko tjedana, a za to vrijeme više nije igrao šah s Benayahuom.

Jedne je noći ležao budan u svome krevetu kada je odjednom ugledao dva pljačkaša kako se kradom šuljaju duž jednog od balkona kraljevske palače. Brzo je ustao iz kreveta, obukao odjeću svog sluga i nečujno se iskrao iz svoje sobe.

“Pričekajte, prijatelji. Ja sam sluga koji radi u ovoj palači. Već dugo želim opljačkati kralja ali znam da to mogu učiniti samo uz vanjsku pomoć. Stražari palače sigurno bi nakon krađe pretražili palaču pa tako i moju sobu i ja bih gotovo sigurno bio uhićen. Ali vi možete iznijeti ukradene predmete izvan zidina palače i sakriti ih. Zašto se ne bismo udružili? Snalazim se po palači a imam i ključeve”, rekao je preruseni Salomon pljačkašima.

Pljačkaški su bili oduševljeni s ovom informacijom i spremno su pristali udružiti snage s prerusenim kraljem. Salomon ih je proveo palačom sve do vrata njegove riznice i kada je otključao vrata, pljačkaši

su se tresli od uzbuđenja kada su ugledali ogromne količine zlata, srebra, dragulja i drugog blaga.

“Brzo napunite svoje torbe, dok ja čuvam stražu na vratima”, prošaptao je Salomon a zatim je zalupio vratima i zaključao pljačkaše unutra. Nakon toga je pozvao stražare i rekao im da dobro pazе na vrata riznice kako pljačkaši ne bi pobjegli.

Rano sljedećeg jutra kralj Salomon je pozvao svoje ministre i rekao: “Želio bih čuti vaše mišljenje o jednoj vrlo važnoj stvari. Kakvu bi kaznu trebala dobiti osoba koja je nešto ukrala od kralja?”

Kada je Benayahu čuo ove riječi počeo se tresti i pomislio je: “Kralj Salomon zna da sam ga prevario u igri šaha. Ako budem šutio, ministri će mi odrediti kaznu. Bolje je da priznam i zamolim kralja za milost”.

Benayahu se bacio pod noge kralju i rekao. “Moj gospodar, priznajem da sam lopov. Uzeo sam figuru sa šahovske ploče dok smo neki dan igrali šah i dok ste vi gledali kroz prozor. Molim za Vašu milost i Vaš oprost”.

Kralj Salomon se na ove riječi nasmijao i rekao: “Moj dragi Benayahu, ovaj slučaj se ne odnosi na tebe. Radi se o dva lopova koja su u ovom trenutku zaključana u riznici. Znam da si me pobijedio prevarom ali opraštam ti to. Sada se ne sudi tebi.”

Ministri su zaključili da lopove treba objesiti. Kralj Salomon je pronašao nove suparnike u kraljevskoj igri šaha, jer je znao da Benayahu više nikada neće moći igrati protiv njega s odlučnošću da pobijedi.

SOBA ZA ŠAH SIMONA WIESENTHALA

PIŠE: J. C.

Simon Wiesenthal je dobro poznati lovac na naciste, koji je po profesiji ustvari bio arhitekta. Jedan od njegovih posljednjih arhitektonskih projekata (jer nakon Drugog svjetskog rata više se ustvari nije bavio svojom pravom profesijom) bila je raskošna kavana koja je uključivala i sobu za šah. Nacrti tog projekta bili su nedavno prvi puta izloženi u Židovskome muzeju u Beču.

Kavana koju je projektirao Simon Wiesenthal trebala je nositi ime "Café As". Wiesenthal je kavanu osmislio stvarno raskošno a bio je inspiriran poznatim bečkim kavanama: buduća kavana "Café As" trebala je sadržavati i slastičarnicu, pozornicu te dodatne prostorije. Motiv koji se provlačio kroz ovaj projekt bile su karte, odnosno kartanje ali za plakat i naslovnicu projekta Wiesenthal je odabrao sobu za šah. Namještaj i zidovi sobe za šah bili su ukrašeni šahovskim figurama a motiv šahovske ploče također je bio prisutan. Wiesenthal je osmislio čak i izgled kolača koji su se trebali prodavati u budućoj kavani, te uniforme za konobare, dakle sve ono što bi se danas u modernom jeziku zvalo "korporativni identitet".

Simon Wiesenthal studirao je arhitekturu u Pragu i imao je vlastiti arhitektonski ured u Lembergu, današnjem Lavovu, od 1936. do 1939. godine. Uhićen je 1941. godine te je nakon toga bio interniran u desetak različitih radnih i koncentra-

cijskih logora. Kada je početkom 1945. godine prebačen u koncentracijski logor Mauthausen bio je slab, depresivan i izgledalo je kao da neće preživjeti. Kada je čuo da u logoru traže nekoga tko bi nacrtao čestitku, on se dobrovoljno javio i tako zaradio dodatni tanjur juhe. Zatočenik koji mu je dao juhu bio je Edmund Staniszewski. On je pronašao papir, olovke i dodatne crtačke poslove za Wiesenthala. Postali su prijatelji a Staniszewski je saznao o tome da svoju obiteljsku kuću u Poznanju pretvori u raskošnu kavanu.

Pretpostavlja se da je Wiesenthal svoje prve crteže kavane napravio prije nego što je Mauthausen oslobođen 5. svibnja 1945. godine.

Kao "raseljena osoba" Wiesenthal je još nekoliko tjedana nakon oslobođenja morao ostati u logoru. Osim što je nastavio sa svojim planovima i crtežima za kavanu "Café As", crtao je i na taj način ovjekovječio brutalnosti i nasilja kojima je svjedočio tijekom četiri godine. Istovremeno počeo je prikupljati i svjedočanstva očevidaca o nacističkim zločinima. A to je s vremenom postala i njegova životna misija.

Simon Wiesenthal postao je jedan od najpoznatijih lovaca na nacističke zločine i ustvari se više nikada nije vratio svojoj profesiji arhitekta. Projekt "Café As" potaknuo je njegovu želju da nastavi živjeti posljednjih tjedana koje je proveo u koncentracijskom logoru. Ali projekt nije nikada realiziran. Poljska je pala pod sovjetsku kontrolu, a kuća obitelji Staniszewski je bila konfiscirana. Edmund Staniszewski sačuvao je nacрте svog prijatelja — njih ukupno 80. Ti crteži pokazuju što je sve Simon Wiesenthal mogao ostvariti da nije bilo Drugog svjetskog rata. Ali ti su crteži i simbol preživljavanja, prijateljstva i ljudskosti čak i u najtežim uvjetima. A "Café As" da je bio izgrađen, bio je jako lijepo osmišljena kavana.

IZRAELSKI PREDSJEDNIK U TRODNEVNOM POSJETU NJEMAČKOJ

PIŠE: J. C.

ISAAC HERZOG I FRANK WALTER STEINMEIER

Izraelski predsjednik Isaac Herzog u rujnu je boravio u trodnevnom posjetu Njemačkoj, tijekom kojeg je nazočio komemoraciji za izraelske sportaše ubijene na Olimpijskim igrama 1972. godine, održao govoru Bundestagu u kojem se zahvalio Njemačkoj na podršci koju ova zemlja pruža Izraelu te zajedno sa svojim domaćinom, njemačkim predsjednikom Frankom Walterom Steinmeierom posjetio nekadašnji koncentracijski logor Bergen-Belsen na sjeveru Njemačke.

“Izrael je ponosan na svoje partnerstvo s Njemačkom. Mi izuzetno cijenimo njemački doprinos sigurnosti i uspjehu Izraela”, rekao je izraelski predsjednik Isaac Herzog obraćajući se zastupnicima njemačkog parlamenta tijekom izvanredne sjednice Bundestaga.

Izraelski predsjednik je također istaknuo da je održavanje sjećanja na Holo-

kaust temelj na kojem bi Njemačka i Izrael i u budućnosti trebali graditi odnose. “Budućnost je u našim rukama. Ona mora biti zajednička. U to za Izrael spada i obveza zalaganja za slobodu i sigurnost države Izraela i boljitak židovskog naroda”, rekao je Herzog pred zastupnicima Bundestaga i čelnicima ostalih ustavnih tijela.

Herzog je pohvalio razvoj Njemačke nakon Drugog svjetskog rata, što je ovu zemlju dovelo do pozicije “jednog od najvažnijih svjetskih čelnika” i “motora duha i kulture” a to, kako je istaknuo, Njemačka jednim dijelom ima zahvaliti i svojoj “kulturi sjećanja” u odnosu na ratna zbivanja.

Izraelski se predsjednik također i zahvalio Njemačkoj na “dirljivoj ceremoniji” koja je održana u Fürstenbrucku pored Münchena u spomen na ubijene izraelske sportaše.

“Preuzimanjem odgovornosti za ono što se dogodilo, Njemačka skrbi za djelomično umanjenje boli kod rodbine ubijenih”, rekao je Herzog govoreći o otmici i ubojstvu izraelskih olimpijaca, što su počinili palestinski teroristi 1972. godine na Olimpijskim igrama u Münchenu.

Predsjednica njemačkog parlamenta Bärbel Bas u svom je govoru ukazala na opasnost još uvijek sveprisutnog antisemitizma u Njemačkoj.

“Antisemitizam nije samo problem prošlosti i on ne dolazi samo iz ekstremističkih krugova. Antisemitizam je tu, usred našeg društva”, upozorila je Bas.

Herzog i njegov njemački kolega Frank-Walter Steinmeier su nakon govora u Bundestagu posjetili obližnji spomenik Holokaustu u Berlinu a zatim su obišli i spomen-područje nekadašnjeg koncentracijskog logora Bergen-Belsen. Zanimljivo je da je među osloboditeljima tog logora 1945. godine kao vojnik britanske vojske, bio i Herzogov otac i kasniji predsjednik Izraela Chaim Herzog. Chaim Herzog bio je izraelski predsjednik od 1983. do 1993. godine.

“Izrael i Njemačka moraju zajednički braniti domovinu za židovski narod, njegovu budućnost, sigurnost i boljitak te se boriti protiv svakog oblika antisemitizma”, rekao je Herzog prilikom posjeta Bergen-Belsenu, dok je Steinmeier naglasio kako sjećanje na zločine počinjene nad Židovima tijekom nacionalsocijalističkog režime ne smije prestati.

“Holokaust je bolni dio njemačke povijesti i ne smije se ponoviti niti zaboraviti”, rekao je Steinmeier.

Dvojica predsjednika su tijekom obilaska bivšeg logora posjetili spomenik nizozemskoj Židovki Anne Frank koja je stradala u Bergen-Belsenu samo nekoliko mjeseci prije završetka Drugog svjetskog rata i koja je postala jedan od simbola užasa Holokausta. U logoru Bergen-Belsen je za vrijeme Drugog svjetskog rata život izgubilo više od 52.000 logoraša i oko 20.000 ratnih zarobljenika.

PEDESET GODINA NAKON POKOLJA NA OLIMPIJSKIM IGRAMA POSTIGNUT SPORAZUM O ODŠTETI

PIŠE: F. B.

Pedeset godina nakon pokolja na Olimpijskim igrama u Münchenu 1972. godine, postignut je sporazum o odšteti između Njemačke i obitelji izraelskih žrtava, a prema tom sporazumu obiteljima žrtava napada u kojem je smrtno stradalo jedanaest izraelskih sportaša njemačka savezna vlada, Bavarska i grad München isplatit će 28 milijuna eura.

“Savezna vlada pozdravlja dogovor s obiteljima žrtava”, objavio je u priopćenju glasnogovornik vlade Olafa Scholza, Steffen Hebestreit.

Dogovor je postignut nekoliko dana prije obilježavanja 50. godišnjice ovog tragičnog događaja, jedinstvenog u povijesti Olimpijskih igara, koje je završilo krvoprolićem nakon intervencije njemačkih policajaca u vojnoj bazi Fürstenfeldbruck.

Pitanje odštete, o kojem se pregovaralo nekoliko desetljeća, razljutilo je obitelji žrtava koje su prijedloge njemačke vlade smatrale preslabima i zaprijetile da neće sudjelovati na komemoraciji 5. rujna u

Bavarskoj. Sporazum predviđa i osnivanje povjerenstva njemačkih i izraelskih povjesničara koji bi trebali imati pristup dokumentima kako bi se rasvijetlilo kako je došlo do nezapamćene tragedije.

Ovim sporazumom Njemačka “ispunjava svoju povijesnu obvezu prema žrtvama i njihovim obiteljima, u kontekstu posebnog njemačko-izraelskog odnosa”, dodaje glasnogovornik.

Na komemoraciji povodom 50. godišnjice atentata održanoj u vojnoj zračnoj bazi Fürstenfeldbruck sudjelovali su, uz obitelji žrtava, i izraelski predsjednik Isaac Herzog i njemački predsjednik Frank Walter Steinmeier.

“Zahvaljujem vam na emotivnoj ceremoniji”, rekao je izraelski predsjednik i dodao da Njemačka “preuzimanjem odgovornosti” daje doprinos “ublažavanju bola članova obitelji žrtava”.

Njemački je predsjednik sa svoje strane zamolio za oprost zbog nedostatne zaštite izraelskih sportaša i manjkave istrage atentata.

“Predugo smo odbijali priznati bol ožalošćenih. I predugo nismo htjeli priznati da i mi snosimo svoj dio odgovornosti. Na nama je bilo osigurati sigurnost izraelskih sportaša”, rekao je Frank Walter Steinmeier.

Pripadnici palestinske terorističke organizacije Crni rujana u Münchenu su u olimpijskom selu oteli izraelske sportaše. Cilj otmičara bio je osigurati

oslobođanje 230 Palestinaca iz izraelskog pritvora. Nakon višesatnih pregovora, otmičari i njihovi taoci prevezeni su helikopterima iz olimpijskog sela u zračnu bazu Fürstenfeldbruck u južnoj pokrajini Bavarskoj kako bi mogli biti odvezeni putničkim zrakoplovom.

Dok su se iskrcavali, na njih su pucale njemačke sigurnosne snage. Jedanaest članova izraelskog olimpijskog tima, kao i pet njihovih palestinskih otmičara i jedan njemački policajac ubijeni su nakon neuspjele operacije njemačke policije za oslobođanje talaca 5. rujna 1972. godine.

Njemačka vlada je ubrzo nakon tog terorističkog napada isplatila odštetu od 4,19 milijuna tadašnjih njemačkih maraka (oko dva milijuna američkih dolara) te 2002. godine dodatnih tri milijuna eura kao humanitarnu gestu zbog posebnog odnosa Njemačke s Izraelom.

No, obitelji žrtava su 1994. godine neuspješno tužile njemačku vladu za znatno veću svotu novca, navodeći goleme pogreške njemačke policije prigodom pokušaja oslobođanja taoca.

Natjecanja na Olimpijskim igrama u Münchenu nastavljena su 34 sata nakon pokolja, kada je Avery Brundage, čelni čovjek Međunarodnog olimpijskog odbora (IOC) izjavio da se “Igre moraju nastaviti”.

Naknadno je uvelike kritiziran zbog “neosjetljivosti” jer je likvidaciju 11 sportaša i trenera usporedio s političkom svadom oko sudjelovanja tima iz Rodezije.

ODLAZAK KRALJICE ELIZABETE II. RASTUŽIO BRITANSKU ŽIDOVSKU ZAJEDNICU

PIŠE: J. C.

Odlazak Elizabete II., dugogodišnje vladarice Ujedinjenog Kraljevstva, rastužio je i židovsku zajednicu Ujedinjenog Kraljevstva. Dugogodišnja britanska kraljica preminula je u rujnu u 96. godini života nakon što je na tronu provela punih 70 godina.

“Židovski podanici Njezinog Veličanstva Kraljice s velikom su odanošću cijenili Kraljicu koja je postala utjelovljenje postojanosti i tradicije britanskog društva utemeljenog na vrijednostima tolerancije i međusobnog poštovanja. Te vrijednosti omogućile su poslijeratnoj britanskoj židovskoj zajednici da cvjeta i razvija se kao dio europske obitelji židovskih zajednica”, objavio je na vijest o smrti Elizabete II. Europski židovski kongres.

Nakon vijesti o odlasku dugogodišnje britanske kraljice svi su svjetski mediji govorili o raznim aspektima njezina života i vladavine. Židovske veze kraljice Elizabete II. nisu tako općepoznate i o njima se nije toliko pisalo.

1. SVEKRVA ELIZABETE II. JE TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA SPAŠAVALA ŽIDOVE

Kada je izbio Drugi svjetski rat, princ Filip (kraljičin suprug) se dobrovoljno prijavio

ELIZABETA II.

u britansku mornaricu. Njegova majka Alice ostala je u Grčkoj gdje je pozvala grčko-židovsku obitelj Cohen, prijatelje njezine obitelji, da se sakriju u njezinoj kući. Policija je zbog glasina o tome da pomaže Židovima, princezu Anu pozvala na razgovor ali ona je odbila priznati da skriva Židove u svojoj kući. Ona je 1969. godine preminula u Londonu, a tražila je da bude pokopana u Jeruzalemu. Njezina je želja ispunjena 1988. godine. Memorijalni centar Holokausta Jad Vašem proglasio ju je Pravednicom među narodima a na ceremoniju proglašenja u Jeruzalem je doputovao princ Filip, koji je u čast svoje majke posadio drvo u parku Jad Vašema.

2. KRALJICA ELIZABETA II. JE DOVELA MOHELA DA OBREŽE PRINCA CHARLESA

Malo je poznata priča da je kraljica Elizabeta II. dovela ortodoksnog židovskog mohela koji je obrezao njezinog sina princa Charlesa. Bio je to rabin Jacob Snowman (1871. – 1959.), ugledni mohel u Londonu.

3. BRITANSKI ŽIDOVI SVAKOG SU ŠABATA MOLILI ZA KRALJICU

Židovski je običaj diljem svijeta da se za šabat izgovara molitva za čelnike vlada zemalja u kojima žive. U Britaniji, to

znači da su članovi britanske židovske zajednice godinama molili za dobrobit kraljice Elizabete i njezine obitelji. Britanski Židovi molili su Boga da “očuva Kraljicu na životu i da ju čuva i skloni od svake tuge”. U molitvi se nastavlja i moli Boga “da stavi duh mudrosti u njezino srce i u srca svih njezinih savjetnika”.

4. ELIZABETA II. JE ODUSTALA OD KRALJEVSKOG PROTOKOLA KAKO BI SASLUŠALA PREŽIVJELE ŽRTVE HOLOKAUSTA

Na 60. godišnjicu oslobođenja Auschwitz-a, 27. siječnja 2005. godine, kraljica Elizabeta je primila skupinu preživjelih

žrtava Holokausta u palači St. James u središtu Londona.

Rabin Lord Jonathan Sacks bio je na tom sastanku i kasnije je rekao: “Kada je, kako je u protokolu bilo predviđeno, došlo vrijeme da kraljica ode, ona je ostala. I nije odlazila. Jedan od njezinih pomoćnika rekao je da nikada ranije nije vidio da je kraljica tako dugo nepredviđeno ostala na nekom događaju. Svakoj preživjeloj žrtvi Holokausta — a bila je to velika grupa — posvetila je svoju pažnju, bez žurbe. Sa svakim od njih je stajala i slušala ih sve dok nisu završili s pričanjem svoje osobne priče”. Britanska kraljica, koja je tijekom života posjetila

više od 120 zemalja, nikada nije posjetila Izrael. Novi britanski kralj Charles III. posjetio je Izrael 2020. a u Jeruzalemu je održao govor na Svjetskom forumu posvećenom Holokaustu, povodom 75. godišnjice oslobođenja Auschwitz-a.

MOSTAR IZMIJENIO NAZIVE ULICA IMENOVANIH PO USTAŠAMA

PIŠE: F. B.

Ministarstvo vanjskih poslova Države Izraela ocijenilo je ovoga ljeta povijesnom odluku gradskih vlasti u Mostaru za izmjenom naziva ulica koje su dosada nosile imena ustaških dužnosnika.

“Čestitamo gradu Mostaru zbog njihove povijesne odluke o preimenovanju ulicama nazvanih po vrlo kontroverznim pojedincima. Ova izmjena će nesumnjivo dodatno ojačati odnose između

naših naroda”, objavilo je Ministarstvo vanjskih poslova Izraela na Twitteru.

Nerezidentni veleposlanik Izraela za BiH Noah Gal Gendler uputio je pismo čestitke i pohvale članu Kolegija Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH i predsjedniku Hrvatskog narodnog sabora BiH i HDZ-a BiH Draganu Čoviću, gradonačelniku Grada Mostara Mariju Kordiću i predsjedniku Židovske općine Mostar Amiru Grossu Kabiriju.

“Ovo, bez sumnje, predstavlja iznimno hrabar potez koji će sigurno pomoći Mostaru da krene dalje u pravom smjeru.

Vjerujem da ova odluka predstavlja potez zbog kojega su stanovnici ovoga grada još više ponosni što žive u Mostaru”, napisao je izraelski veleposlanik.

Odluku Gradskog vijeća Mostara o preimenovanju šest ulica nazvanih po ustaškim prvacima pozdravili i veleposlanik SAD-a u BiH Michael Murphy, visoki međunarodni predstavnik u BiH Christian Schmidt i posebni europski izaslanik Johann Sattler koji su ujedno pozvali Banju Luku i Sarajevo da slijede mostarski primjer.

IN MEMORIAM

VLATKA BJEGOVIĆ (1939. – 2022.)

Draga Vlatka,

polako odlazimo svi, otišla si i ti tiho, polako, nakon dugo vremena provedenih u krevetu, daleko od svijeta nas koji smo te pratili i živjeli s tobom. Nisi zaslužila takav kraj, barem ne po životu koji si živjela. Znam te iz tvojih djevojačkih a mojih dječaćkih dana. Bila su to ljetovanja s općinom. Ne sjećam se je li to bio Rovinj, Split, Jahorina, Lošinj, Cres, negdje si proletjela, tvoja figura, ti. Bila si nešto starija od mene, ali uvijek uočljiva, prepoznatljiva žena. Upečatljiva osmjeha, gestikulacije, figure i glasa specifičnih tonova koji ostaju zabilježeni negdje — ja to kažem — u kičmi, s igrom prstiju s cigaretom, koja te je isto tako obilježila kao i glas od kojeg si živjela.

Da, pamtim tvoj glas otkada te znam od naših susreta, glas prepoznatljiv s radija, koji sam rado slušao. Pamtim tvoj glas s mnogih događaja u Židovskoj općini Zagreb, kamo si uvijek dolazila — i onda kada smo te tražili. Kada si me zvala na telefon nisi se trebala predstavljati, tvoj glas te je predstavio. Bila si mi uvijek draga, jer si nosila nešto u toj svojoj lepršavosti.

Rodila si se u ovom gradu netom prije Drugog svjetskog rata kao dijete Ota i Ille Pancer, rođene Lemberger. Djetinjstvo te je obilježilo kao Židovku, kao židovsko dijete, rasnim zakonima NDH, što je za tvoje roditelje i tebe značilo: izgon, bijeg ili koncentracijski logor, smrt.

Ratne godine provela si u Zagorju, u Svetom Križu Začretje kod bake i djeda, roditelja tvoje majke. Djed je tamo bio mjesni (seoski) liječnik, dok su tvoji roditelji bili u izgnanstvu do završetka rata, oslobođenja i njihova povratka iz partizana. Da — oni su se tako spasili, sačuvali život. A ti si imala sreću da preživiš u sredini, u kojoj je tvoj djed preživio kao liječnik, gdje su ljudi bili ljudi. Nakon Drugog svjetskog rata svi ste se konačno okupili u krugu obitelji i nastavili život u tvom rodnom gradu.

Školovala si se, završila engleski i latinski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine 1963. zaposlila si se na Radio Zagrebu kao spikerica, čitala si vijesti, poeziju, prozne tekstove; prevodila si, bila voditeljica na brojnim festivalima i priredbama do umirovljenja. I nakon umirovljenja nastavila si raditi na Trećem programu Hrvatskog radija u odabranim emisijama i tako si do prije deset godina svojim prepoznatljivim, toplim glasom plijenila pažnju. Osnovala si i obitelj, kojoj si posvetila sebe i svoju brigu, pažnju i ljubav.

Draga Vlatka ostavljaš sve nas svoju obitelj, djecu, sestru i pridružuješ se svom suprug.

Želim izraziti sućut svima koji su te voljeli, bili dio tebe i tvog srca, tvojim sinovima, sestri Ranki i obitelji.

Odlaziš, uspomene i sjećanja ostaju duboko u nama, u meni.

Draga Vlatka,

ZIHRONA LIVRAHA!

(Govor je na posljednjem ispraćaju Vlatke Bjegović održao dr. Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine Zagreb)

IMPRESUM: GLAVNA UREDNICA: NATAŠA BARAC / UREDNIŠTVO: SANJA ZORIČIĆ-TABAKOVIĆ, ZORAN MIRKOVIĆ, NATAŠA BARAC, TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ / BROJ IZDANJA: HA-KOL 176. / KOLOVOZ-RUJAN 2022. / AV / ELUL / TIŠRI 5782. / 5783. OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ / GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ / IZDAVAČ: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB / PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB P.P. 986 / TEL: 385 1 49 22 692 / FAX: 385 1 49 22 694 / E-MAIL: JCZ@ZG.T-COM.HR / ZA IZDAVAČA: DR. OGNJEN KRAUS / ISSN 1332-5892 / IZLAŽENJE HAKOLA FINACIJSKI POTPOMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE HRVATSKE / PRETPLATA U TUZEMSTVU: 100 KUNA GODIŠNJE, ZA INOZEMSTVO 200 KUNA, NA ŽIRO RAČUN KOD ZAGREBAČK E BANKE D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10000 ZAGREB, BROJ: 1101504155, IBAN: HR6423600001101504155 U KORIST ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, A IZ INOZEMSTVA: ACCONT OWNER: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, BANK: ZAGREBAČK A BANKA D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10 000 ZAGREB / ACCOUNT NUMBER: 1500260173 / IBAN: HR4923600001500260173 / SWIFT: ZBAHR2X / TISAK: OFF SET TISAK NP GTO D.O.O

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהודי קרואטיה

